

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ
ВИРОБНИЧОЇ (АСИСТЕНТСЬКОЇ)
ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ МАГІСТРАНТІВ**

*спеціальність: 034 Культурологія
галузь знань 03 Гуманітарні науки*

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ» імені Т.Г. Шевченка

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра філософії та культурології

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ
ВИРОБНИЧОЇ (АСИСТЕНТСЬКОЇ)
ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ МАГІСТРАНТІВ**

*спеціальність: 034 Культурологія
галузь знань 03 Гуманітарні науки*

Чернігів – 2024

УДК 378.14:008

М-54

Рецензенти:

В.В. Снібак, доктор філософських наук, професор;

О.О. Чорний, доктор філософських наук, професор.

М-54 Методичні рекомендації щодо організації та проведення виробничої (асистентської) педагогічної практики магістрантів (спеціальність : 034 Культурологія) [укладачі: К.М. Богун, М.О. Богун, М.В. Каранда, О.С. Колесник, М.Б. Столяр, А.В. Царенок; під редакцією Столяр М.Б.]. Чернігів, 2024. 68 с.

УДК 378.14:008

У методичних рекомендаціях розкрито мету, завдання, зміст і форми організації та проведення виробничої (асистентської) педагогічної практики магістрантів-культурологів. Визначено етапи проходження педагогічної практики; перелік компетентностей, які отримують магістранти під час практики; розкрито критерії оцінювання різних видів роботи студентів; окреслено вимоги до оформлення звітної документації, надані відповідні взірці, а також науково-методичні додатки до викладання культурологічних дисциплін в університеті.

Рекомендовано магістрантам, які здобувають спеціальність 034 Культурологія, а також керівникам практики.

*Рекомендовано до друку радою філологічного факультету
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(протокол № 2 від 26.09.2024 р.)*

© К.М. Богун, М.О. Богун, М.В. Каранда,
О.С. Колесник, М.Б. Столяр, А.В. Царенок, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	4
МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ В КОНТЕКСТІ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ОСВІТИ	5
ЗМІСТ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ У ЗВО	12
ВИХОВНА РОБОТА ПРАКТИКАНТІВ	16
ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ	17
ОБОВ'ЯЗКИ КЕРІВНИКА ПРАКТИКИ	19
ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ ПРАКТИКАНТІВ	20
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ДОКУМЕНТАЦІЇ	21
ОЦІНЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ (АСИСТЕНТСЬКОЇ) ПРАКТИКИ МАГІСТРАНТІВ У ЗВО	22
ДОДАТКИ	
Додаток 1. Щоденник асистентської практики	26
Додаток 2. Вимоги до змісту відгуку студента на лекцію або практичне заняття викладача/ іншого практиканта	31
Додаток 3. Пам'ятка для написання відгуку на художній фільм / виставу для проведення виховної години після колективного перегляду	32
Додаток 4. Пам'ятка для проведення виховного заходу у формі культурологічної екскурсії	33
Додаток 5. Науково-методичні статті викладачів кафедри філософії та культурології НУЧК до культурологічних курсів	37
Столяр М.Б., Богун К.М. Методика викладання теми «Культура Стародавньої Греції часів архаїки»	37
Столяр М.Б., Колесник О.С. Полілог теорій сміху в сучасній філософії	45
Царенок А.В., Богун М.О. Навчальний спецкурс «Естетика історії» для студентів гуманітарних спеціальностей	51
Каранда М.В. Українська народна казка як засіб національного виховання молоді під час викладання філософсько-культурологічних дисциплін	58
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	64

Вступ

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти України в ХХІ ст. та Стандартом вищої освіти України другого (магістерського) рівня галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 034 Культурологія, затвердженої Наказом МОН України № 803 від 16.06.2020 р., важливе місце в системі професійної підготовки фахівців вищої кваліфікації посідає практична підготовка. Одним з її різновидів є практика магістрантів у ЗВО або виробнича (асистентська) практика.

Виробнича (асистентська) практика магістрантів-культурологів Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка включає, по-перше, відвідування занять викладачів кафедри філософії та культурології філологічного факультету, а також методичний та методологічний аналіз цих занять з метою запозичення позитивного наукового та методичного досвіду; по-друге, підготовку та проведення практичних занять кожним магістрантом окремо; по-третє, відвідування та аналіз занять інших магістрантів, а також підготовку та проведення виховного заходу.

Відбувається практика протягом чотирьох тижнів. У цей час студенти поглиблюють набуті в процесі навчання знання, розвивають практичні навички, виконують завдання з самостійної роботи.

Базою практики виступає кафедра філософії та культурології філологічного факультету НУЧК імені Т.Г. Шевченка (виpusкова), на якій виконується кваліфікаційна робота магістранта. Керівник практики призначається зав. кафедри філософії та культурології з числа фахівців відповідного профілю. Випускова кафедра відповідає за організацію практики, забезпечує її навчально-методичний супровід.

У методичних матеріалах визначено мету, перелік компетентностей, які отримують магістранти під час практики; розкрито критерії оцінювання різних видів роботи студентів під час проходження педагогічної практики; експліковано основні вимоги щодо різних етапів проходження практики магістрантами. Також надаються методичні поради та взірці оформлення звітної документації.

Методичні матеріали, що використовуються магістрантами під час практики, формуються на основі «Положення про організацію та проведення практики студентів у НУЧК імені Т.Г. Шевченка», а також використовують досвід інших університетів, що здійснюють підготовку магістрантів зі спеціальності 034 Культурологія, галузь знань 03 гуманітарні науки.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ В КОНТЕКСТІ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ОСВІТИ

У процесі педагогічної практики магістрант має, перш за все, знати та втілювати у своїй практичній діяльності загальні принципи освіти відповідно до статті шостої Закону України про освіту. Принципами, що мають безпосереднє відношення до педагогічної практики є:

- 1) доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;
- 2) рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;
- 3) органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями;
- 4) незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій;
- 5) науковий, світський характер освіти;
- 6) інтеграція з наукою і виробництвом;
- 7) взаємозв'язок з освітою інших країн;
- 8) гнучкість і прогностичність системи освіти;
- 9) єдність і наступність системи освіти.

Усі ці принципи тою чи іншою мірою втілюються в педагогічній практиці в межах *сучасної, студентоцентрованої моделі розвитку освіти*, для якої студент виступає не пасивним об'єктом навчання, в який викладач має «завантажити» певну інформацію, а повноцінним суб'єктом навчальної діяльності та освітніх комунікацій, їхнім активним учасником.

Також студентоцентризм передбачає індивідуалізацію та диференціацію змісту практики із врахування специфіки конкретного факультету Університету, індивідуальних психологічних, інтелектуальних, комунікативних здібностей магістрантів та студентів, а також рівень їхньої загально-культурної ерудиції. Такий підхід забезпечує проектування індивідуальної траєкторії навчання та професійного розвитку фахівця на предметну площину практичних занять з культурології та культурологічних дисциплін.

Як зазначається в Законі України про освіту, «індивідуальна освітня траєкторія це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей,

інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Метою практики є забезпечення практичної підготовки магістрантів-культурологів до професійної науково-педагогічної діяльності викладача культурології та культурологічних дисциплін у ЗВО.

Мета навчальної дисципліни «Виробнича (асистентська) практика у закладі вищої освіти» полягає в тому, щоб надати магістрантам-майбутнім культурологам практичний досвід викладання та науково-методичної роботи, розвинути педагогічні навички та фахові компетенції, необхідні для професійної діяльності в галузі вищої освіти, а також сформувати здатність організовувати та проводити навчальні заняття різного типу з культурології. Разом з тим проходження зазначеного курсу передбачає ознайомлення магістрантів із функціонуванням освітніх закладів IV рівня акредитації, зі специфікою роботи їхнього професорсько-викладацького складу, спілкування із досвідченими викладачами.

Проходження виробничої (асистентської) практики у закладі вищої освіти передбачає формування у магістрантів-культурологів цілісного уявлення про історію й сьогодення вітчизняної та зарубіжної вищої освіти, а також про сучасні вищі освітні заклади та основні напрями їхньої діяльності (науковий, освітній, виховний, культурно-просвітницький, мистецький, спортивний тощо). Окрім того, в процесі практики маістранти отримують можливість активно вивчати досвід наукової, викладацької та культурно-виховної роботи професорів і доцентів кафедри філософії та культурології філологічного факультету Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка та реалізувати себе як асистенти викладачів культурологічних дисциплін. При цьому маістранти ознайомлюються із характерними рисами сучасної студентської аудиторії, навчаються виділенню й аналізу наріжних принципів викладання культурологічних дисциплін в сучасних закладах вищої освіти і, водночас, розвивають свій власний викладацький потенціал.

Завдання практики впливають з її мети і розгортаються у такі тезах:

- ознайомлення з основними законодавчими документами МОН та положеннями НУЧК імені Т.Г. Шевченка, що стосуються діяльності закладів вищої освіти в цілому і НУЧКу (надалі – Університету), зокрема;
- опанування практичними вимірами принципу *академічної доброчесності* під час педагогічної (асистентської) практики;

– ознайомлення з основними принципами, формами і методами викладання у ЗВО;

– ознайомлення з системою навчальної, наукової, виховної роботи в НУЧК імені Т.Г. Шевченка, зокрема на філологічному факультеті;

– вивчення досвіду роботи викладачів кафедри філософії та культурології філологічного факультету Університету;

– поглиблення і закріплення набутих теоретичних знань із таких предметів, як «Методика викладання культурологічних дисциплін», «Методики наукового дослідження», «Культурологія», «Історія та теорія зарубіжної культури» тощо під час розв'язання конкретних завдань практики;

– оволодіння методикою проведення практичних занять у ЗВО;

– організація самостійної роботи студентів;

– розвиток компетентностей викладача культурології та культурологічних дисциплін;

– розвиток soft skills, тобто таких особистих характеристик, завдяки яким майбутній викладач культурології та культурологічних дисциплін може успішно взаємодіяти з іншими учасниками освітнього процесу.

У контексті педагогічної практики, перш за все, мова йде про вміння такі soft skills, як:

– вміння уважно слухати;

– ставити питання до виступу студента, щоб зрозуміти, наскільки він засвоїв певні знання;

– висловлювати свою думку стисло, не забираючи зайвого часу, щоб надати можливість виступити максимальній кількості студентів;

– використовувати адекватну міміку та жестикуляцію.

Також дуже важливими є вміння пояснювати, наводити приклади, розповідати, дискутувати та переконувати.

До soft skills, що задіяні в процесі педагогічної практики, відносяться вміння критично мислити і на цій основі відбирати матеріал для заняття, аналізувати виступи студентів, задавати питання тим, хто виступає тощо.

Дуже важливим в цьому контексті є рефлексія щодо особистих морально-етичних) якостей майбутніх викладачів як запорука їхнього професійного та соціального розвитку.

Основні вміння, що формуються під час проходження педагогічної (асистентської) практики:

а) *проектувальні* – вміння визначати мету, зміст, методи навчально-пізнавальної діяльності студентів та прогнозувати як її ефективність, так і формування конкретних компетентностей;

б) *конструктивні* – вміння відбирати, класифікувати, ілюструвати навчальний матеріал відповідно до мети заняття; знаходити найбільш

ефективні засоби педагогічної комунікації з метою забезпечення оптимального результату навчання;

в) *гносеологічні* – вміння відбирати, аналізувати та систематизувати провідні культурологічні здобутки (ідеї, концепції, парадигми, теорії тощо); працювати з першоджерелами та інтерпретувати семантику артефактів культури;

г) *комунікативні* – вміння за допомогою вербальних та невербальних засобів комунікації здійснювати взаємодію зі студентами; застосовувати у своїй діяльності сучасний педагогічний комунікативний досвід, зокрема інтерактивні форми навчання;

д) *організаторські* – вміння ефективно організовувати навчальну роботу студентів, спрямовуючи їх на виконання поставлених навчальних завдань, що відповідають освітній меті та індивідуальній лінії навчання студентів, їхнім особистісним здібностям.

Педагогічним компонентом виробничої (асистентської) практики є формування особистості майбутнього викладача ЗВО, його готовності до безпосереднього застосування теоретичних знань у повсякденній педагогічній діяльності; вивчення, аналіз та набуття ним педагогічного досвіду; засвоєння педагогічних умінь.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Очікувані результати навчання з курсу ґрунтуються на загальних і фахових компетентностях та результатах навчання, визначених освітньо-професійною програмою «Культурологія».

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми з культурології у результаті проходження виробничої (асистентської) практики студент оволодіває такими **компетентностями**.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 3. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК 4. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК 5. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

ЗК 6. Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 7. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість.

ЗК 8. Здатність розробляти та управляти проектами.

Фахові компетентності (ФК)

ФК 1. Усвідомлення взаємозв'язку культурних текстів та контекстів.

ФК 2. Здатність до оцінювання та аналізу інформації у процесі реалізації професійної діяльності.

ФК 3. Здатність виявляти культурні потреби суспільства та його окремих груп та визначати шляхи їх задоволення, забезпечувати культурні права і свободи людини.

ФК 4. Усвідомлення соціальної та етичної місії культуролога, а також можливостей та особливостей практичного використання культурологічного знання.

ФК 5. Здатність до ефективної взаємодії з представниками інших професій, а також до залучення до розв'язання проблем культури представників громадськості.

ФК 6. Здатність критично осмислювати історичні здобутки та новітні досягнення культури.

ФК 8. Здатність організовувати роботу та здійснювати керівництво закладами культури, а також відповідними структурними підрозділами підприємств і установ, враховуючи економічні, законодавчі й етичні аспекти.

ФК 9. Здатність до розв'язання актуальних проблем культури з урахуванням особливостей міжкультурної комунікації та ширшого контексту відповідних проблем.

ФК 10. Здатність здійснювати експертизу культурних об'єктів та культурних процесів, їх критичний аналіз із застосуванням сучасних методів культурології.

Програмні результати навчання

ПРН 1. Розуміти специфіку та особливості реалізації культурних ідей, образів та смислів, а також критично оцінювати можливості їхньої інтерпретації для розв'язання суспільно-значимих проблем.

ПРН 3. Аналізувати культурні права та свободи людини, форми та механізми їхньої ідентифікації, інкультурації, культурної адаптації з врахуванням регіональної специфіки.

ПРН 4. Популяризувати професію культуролога, дотримуючись етичних принципів.

ПРН 6. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами усно і письмово для обговорення професійних питань, презентації результатів досліджень та проектів.

ПРН 11. Мати навички організації та керівництва професійними розвитком осіб та груп у галузі культури.

ПРН 14. Розробляти навчально-методичне забезпечення і викладати навчальні дисципліни з культурології у засобах освіти.

Проходження асистентської педагогічної практики створює загально-культурну, соціальну, інтелектуальну і практичну базу для подальшого навчання на філософсько-культурологічних спеціальностях в аспірантурі або можливість працевлаштування у державні та приватні

заклади освіти з викладанням культурології та культурологічних дисциплін.

Програма побудована за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах та узгоджена з примірною структурою змісту навчального курсу, рекомендованою Європейською Кредитно-Трансферною Системою (ECTS).

По закінченню педагогічної практики магістрант має оволодіти певними знаннями та вміннями.

Магістрант повинен знати:

- теоретико-методологічні засади процесу навчання та виховання у вищій школі;
- головні теоретичні положення філософсько-культурологічних дисциплін в межах університетської програми;
- інноваційні освітні та педагогічні технології;
- форми і методи навчання культурології на різних освітніх рівнях;
- форми, методи і засоби здійснення виховної роботи в закладі вищої освіти;
- засоби, форми і основні напрямки розвитку професійної кваліфікації викладача вищої школи;
- сутність предмету «Методика викладання культурології та культурологічних дисциплін»;
- теоретичні основи методики викладання культурології та культурологічних дисциплін;
- цілі та методи педагогічних та культурологічних досліджень та експериментів;
- змістовні характеристики процесу навчання та його науково-методичне забезпечення;
- міждисциплінарний характер функціонування культурології як предмету ЗВО;
- засоби та форми закріплення знань та їх контролю в сфері вивчення культурології.

Магістрант повинен вміти:

- використовувати здобуті теоретичні знання та практичні вміння у практичній діяльності викладача культурологічних дисциплін ЗВО;
- аналізувати та використовувати у своїй діяльності нормативно-правову базу здійснення освітньої діяльності закладом вищої освіти;
- визначати специфіку організаційної, наукової та навчально-методичної роботи викладача ЗВО в її практичному аспекті на основі вивчення діяльності випускової кафедри філософії та культурології НУЧК імені Т.Г. Шевченка);

- працювати з науковою літературою з методики навчання культурології;
- проектувати, конструювати, організовувати та аналізувати свою педагогічну діяльність;
- планувати навчальні заняття відповідно до навчальних програм та графіків навчального процесу;
- творчо розробляти методичний супровід до авторських курсів з культурології;
- забезпечувати міждисциплінарні зв'язки курсу з іншими гуманітарними та філософсько-культурологічними дисциплінами;
- розробляти й проводити різні за формою навчання практичні заняття;
- прозоро, логічно викладати зміст матеріалу, використовуючи попередні знання й досвід студентів;
- застосовувати мультимедійні засоби навчання або використовувати відповідні до режиму навчання технології (ЗУМ, МУДЛ та ін.);
- аналізувати та використовувати у власній роботі навчальну й навчально-методичну літературу;
- організовувати навчальну діяльність студентів, керувати нею й оцінювати її результати;
- сприяти відтворенню та розвитку такого освітнього середовища, що сприяє досягненню цілей навчання та виховання;
- аналізувати педагогічні ситуації та застосовувати адекватні методи вирішення педагогічних питань та проблем;
- планувати виховну роботу в групі: проводити цікаві та корисні для студентів виховні заходи, оцінка якості яких покладається як на викладача (керівника практики), так і на групу, з якою працює практикант; залучати студентів групи до підготовки та проведення виховних заходів.

Проходження виробничої (асистентської) практики у закладі вищої освіти передбачає формування у магістрантів-культурологів цілісного уявлення про історію й сьогодення вітчизняної та зарубіжної вищої освіти, а також про сучасні заклади вищої освіти та основні напрями їхньої діяльності (науково-методичний, освітній, виховний, культурно-просвітницький, мистецький, профорієнтаційний тощо). Окрім того, в процесі практики магістранти отримують можливість активно вивчати досвід наукової, викладацької та культурно-виховної роботи професорів і доцентів кафедри філософії та культурології Філологічного факультету НУЧК імені Т.Г.Шевченка та реалізувати себе в якості асистентів викладачів культурологічних дисциплін. При цьому магістранти ознайомлюються із характерними рисами сучасної студентської аудиторії, навчаються виділенню й аналізу наріжних принципів викладання культурологічних дисциплін у сучасних закладах вищої освіти і, водночас, розвивають свій власний викладацький потенціал.

ЗМІСТ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ У ЗВО

Магістранти проходять виробничу (асистентську) практику в закладі вищої освіти в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Перед початком практики її куратор проводить настановчу конференцію, на якій визначаються мета і завдання практики, терміни й місця її проведення, обов'язки та різновиди запланованої діяльності магістрантів, форми звітності і критерії оцінювання роботи вихованців магістратури. Кожен магістрант отримує щоденник практики й зобов'язується зберігати його в належному стані, мати при собі та заповнювати на кожному з майбутніх заходів.

Змістовий модуль 1.

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА ПРАКТИКАНТА

Магістранти отримують низку завдань (див. Програму навчальної практики) для самостійного виконання. Стислий конспект та (в разі можливості) ілюстрації кожен із магістрантів показує куратору практики у визначений куратором час для поточного оцінювання.

Окрім того, з метою кращого ознайомлення з історією Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка та діяльністю його керівників і викладачів куратором практики організується екскурсія до музею історії закладу, а також відвідання кількох аудиторій пам'яті ректорів О. Явоненка та В. Костарчука, композитора П. Зуба та ін. Перед практикантами ставиться завдання стисло законспектувати розповідь екскурсовода, а також ретельно ознайомитися з експозиційними і фондовими матеріалами музею та аудиторій пам'яті. Підготовлені магістрантами конспекти перевіряються куратором практики для здійснення поточного оцінювання. Відповідні фото- / відеоматеріали (у разі можливості) розміщуються в соціальних мережах.

Змістовий модуль 2.

МЕТОДИЧНА РОБОТА ПРАКТИКАНТА

Виконання наступної низки завдань пов'язане з роботою магістрантів на кафедрі філософії та культурології з метою ретельного ознайомлення зі специфікою різнобічної діяльності викладачів закладу вищої освіти, викладанням культурологічних дисциплін та набутим

працівниками кафедри досвідом наукової, навчально-методичної і культурно-виховної роботи.

Практиканти 1) беруть участь у засіданнях кафедри філософії та культурології, 2) активно спілкуються з представниками її професорсько-викладацького складу (на спеціально організованих методистом практики зустрічах), ознайомлюючись із їхнім досвідом, 3) вивчають культурологічні студії працівників кафедри, 4) аналізують розроблені ними навчально-методичні посібники й пакети методичного забезпечення навчальних (передусім, культурологічних) дисциплін та практик, 5) відвідують і аналізують практичні заняття викладачів кафедри, 6) ознайомлюються з різновидами кафедральної документації та 7) займаються підготовкою наочності для викладання культурологічних дисциплін або беруть участь в оформленні аудиторії художньої культури / етнографічного кабінету / в проведенні культурно-виховних чи профорієнтаційних заходах кафедри тощо.

Підготовлені конспекти та наочність перевіряються методистом практики у визначений час для здійснення поточного оцінювання. Відповідні фото- / відеоматеріали (у разі можливості) розміщуються в альбомі історії кафедри філософії та культурології, на сайті Філологічного факультету й у соціальних мережах.

Змістовий модуль 3.

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА РОБОТА ПРАКТИКАНТА

Магістранти займаються безпосереднім виконанням обов'язків асистентів викладачів культурологічних дисциплін, проводячи практичні заняття. Час проведення занять практикантами визначаються спільно методистом практики та викладачами кафедри філософії та культурології.

Магістранти ретельно готуються до проведення практичних занять, виконуючи низку методичних рекомендацій (див. Програму навчальної практики).

Перед кожним заняттям практикант консультується з методистом практики, **обов'язково** показуючи йому свій план-конспект семінару (див. Додаток 1), ілюстративний матеріал тощо.

Методист практики контролює проведення занять практикантами, вдаючись (у разі необхідності) до корегування їхніх дій. При цьому куратор здійснює поточне оцінювання навчально-виховних звершень магістрантів, керуючись низкою критеріїв (див. Додаток 2).

Після кожного заняття методист проводить бліц-консультацію з практикантом (робить зауваження, відзначає сильні й слабкі сторони дій магістранта під час семінару, дає методичні поради на майбутнє тощо) і виставляє йому зароблені бали.

Окрім того, у цій бліщ-консультації беруть участь інші магістранти, які були присутні на практичному занятті та здійснювали його аналіз. Вони знайомлять методиста зі своїми конспектами, висловлюючи власні враження, зауваження й побажання стосовно дій свого одnogрупника.

Участь практикантів, які проводили заняття, та практикантів-спостерігачів у таких бліщ-консультаціях так само є предметом для поточного оцінювання методистом практики.

В процесі виробничої (асистентської) практики у закладі вищої освіти магістранти фіксують свої дії у *щоденниках практики*, які віддаються на перевірку методистам у визначений ним час. Наприкінці практики в щоденниках магістрантів робить відповідні відмітки керівництво Філологічного факультету (декан / заступник декана).

Підсумки виробничої (асистентської) практики у закладі вищої освіти підводяться на *другій (заліковій) конференції*, що відбувається за графіком деканату. В процесі підсумкової співбесіди магістрант відповідає на поставлені методистом практики запитання, показує свої конспекти, ілюстративні матеріали та щоденник практики.

Під час практики діяльність магістрантів здійснюється в таких напрямках: *організаційний, педагогічний, фаховий*.

I. Організаційний передбачає, що магістранти:

- беруть участь у настановчій конференції з педпрактики;
- ознайомлюються із закладом вищої освіти (адміністрацією, викладачами);
- знайомляться зі студентською групою, до якої прикріплені на період практики;
- вивчають обладнання та оформлення навчальних кабінетів та лабораторій;
- аналізують плани навчальної роботи викладачів;
- вчасно оформлюють та подають керівнику педпрактики звітну документацію;
- беруть участь у підсумковій конференції з педагогічної практики.

II. Педагогічний напрямок передбачає:

- спілкування практикантів з куратором групи, до якої вони прикріплені, з метою ознайомлення з особистісними характеристиками та, можливо, проблемними ситуаціями студентів, їхнім психологічним станом, що дуже важливо в умовах ВС;
- спілкування зі старостою групи (телефон, Вайбер, Телеграм, e-mail). Наявність зв'язку зі старостою дуже важливе у форс-мажорних обставинах дистанційного навчання, коли може на певний час погіршитися або зникнути Інтернет-зв'язок;
- виховна робота зі студентами групи на спеціальному виховному заході, який може бути загально-культурного змісту (екскурсія, в тому

числі віртуальна екскурсія; бесіда), етичної або естетичної спрямованості; наданням студентам допомоги у питаннях студентського самоврядування; спільно проведеним заходом профорієнтаційного змісту;

- магістранти запрошують студентів закріпленої за ними групи на засідання культурологічного клубу кафедри філософії та культурології (за бажанням студентів);

- за допомогою керівника педпрактики магістранти підбирають доцільні в контексті конкретної теми практичного заняття форми роботи зі студентами, розробляють інтерактивні прийоми вивчення та закріплення матеріалу семінару;

- також магістранти складають письмовий аналіз одного з відвіданих занять керівника практики або одного з викладачів кафедри філософії та культурології.

III. Фаховий напрям передбачає, що магістранти:

- аналізують навчальну та робочу програми з відповідних філософсько-культурологічних курсів;

- знайомляться з необхідною навчально-методичною літературою з предмету (підручники, посібники, словники);

- мають приділяти особливу увагу першоджерелам та додатковій літературі з конкретної теми практичного заняття, яке планує провести магістрант (він/ вона має знати значно більше з цієї теми, ніж найкращий студент групи);

- відвідують та аналізують навчальні заняття, які проводять викладачі кафедри філософії та культурології, вивчають їхній педагогічний досвід;

- за допомогою викладачів розробляють розгорнуті плани-конспекти практичних занять;

- здійснюють відбір змісту навчального матеріалу, методів, прийомів і засобів навчання до кожного заняття відповідно до вікових та індивідуальних особливостей студентів, мети і завдань заняття, специфіки факультету, на якому проходить практику магістрант;

- добирають і виготовляють наочний матеріал до занять (презентація, таблиці, схеми, ілюстрації тощо);

- відвідують заняття інших практикантів, здійснюють аналіз відвіданих занять та самоаналіз проведених занять;

- використовують результати аналізу і самоаналізу для вдосконалення своєї педагогічної майстерності;

- розробляють і організовують поза аудиторну роботу з предмету (екскурсія, брейн-рінг, конкурс тощо);

- беруть участь у методичній роботі кафедри філософії та культурології (засідання кафедри, методичні та методологічні семінари).

Виховна робота практикантів

Підготовка та проведення виховного заходу – обов'язкова частина змісту виробничої (асистентської) практики магістрантів-культурологів. Мова йде про організацію кожним магістрантом поза аудиторної діяльності студентів самостійно (за погодженням з куратором академічної групи).

Мета виховної діяльності магістранта-практиканта у процесі асистентської практики:

- ознайомлення із студентським колективом, вподобаннями та інтересами студентів, їхніми проблемами, психологічним станом та особистими обставинами життя в умовах ВС із метою визначення теми, змісту та форми проведення виховного заходу;
- формування навичок організації та проведення виховних заходів;
- формування у студентів низки особистісних рис, які мають загальнокультурне, соціальне, громадське значення.

Виховна робота здійснюється за наступним планом:

Узгодження з куратором студентської групи та керівником практики теми виховного заходу, визначити дату його проведення.

Підготовка розробки виховного заходу.

Організація діяльності студентської групи з метою підготовки та проведення виховного заходу.

Проведення виховного заходу на заплановану тему.

Під час здійснення виховної роботи магістрант-практикант повинен:

1. Познайомитися з куратором та старостою студентської групи (в умовах офлайн навчання бажано познайомитися з усією групою).
2. Ознайомитися із сутністю та особливостями роботи куратора, планом виховної роботи зі студентською групою.
3. Налагодити контакт зі студентською групою і розвивати позитивні взаємини зі студентами.
4. Аналізувати потреби та інтереси студентів, які необхідно враховувати у виборі напряму виховної роботи (тема, організаційна форма) в академічній групі.
5. Співпрацювати з куратором в організації позааудиторної діяльності студентів, а також у загальноуніверситетських виховних заходах.

ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

В організації та проведенні педагогічної практики виділяють три етапи:

- підготовчий;
- основний;
- підсумковий.

Керівником педпрактики на першому (1-й тиждень практики) етапі здійснюється наступне:

- організація та проведення *настановчої конференції*, мета якої – ознайомити магістрантів із порядком проходження, змістом педагогічної практики, її метою та завданнями, правами і обов'язками практикантів, керівника практики, ввести магістрантів у контекст методичних питань, які вирішує практикант під час практики; ознайомлення з формами звітності та критеріями оцінювання проведеної роботи;
- ознайомлення практикантів з розкладом викладачів кафедри філософії та культурології із зазначенням тем лекцій і семінарських занять та дат їх проведення;
- надання магістрантам (за погодженням з викладачами кафедри філософії та культурології) електронних адрес, телефонів тих викладачів, на заняттях яких 1) бажають бути присутніми магістранти (лекції, практичні); 2) магістранти хочуть виступити в якості асистентів (практичне);
- проведення інструктажу з техніки безпеки.

Магістранти на першому етапі знайомляться:

- зі студентськими групами, до яких прикріплені;
- з навчальними аудиторіями, навчально-методичною та технічною базою;
- знайомляться з куратором групи, до якої їх прикріпили проводити практичне заняття та виховний захід;
- знайомляться з навчальними та робочими програмами викладачів, планом виховної роботи куратора;
- відвідують заняття з метою ознайомлення з методикою викладання викладача та вивчення студентського колективу.

На другому (основному) етапі проведення педагогічної практики у вузі магістранти:

- відвідують заняття, які проводить керівник практики, відкриті заняття викладачів випускової кафедри (загалом не менше двох);
- здійснюють практичну роботу з підготовки та проведення навчального заняття із студентами бакалаврату (семінарське/практичне);
- відвідують та аналізують заняття, проведені іншими магістрантами-практикантами (не менше двох);
- проводять консультації з навчальних дисциплін;
- добирають та оформлюють методичний матеріал із навчальної дисципліни;
- розробляють план лекції або семінару з теми, пов'язаної з темою кваліфікаційної роботи (за рішенням кафедри);
- беруть участь в організації та проведенні виховної роботи на факультеті та/або в окремій академічній групі.

Під час *другого (основного) етапу* магістрант повинен:

- підготувати конспект та провести одне практичне заняття;
- готувати наочність до заняття;
- здійснювати аналіз відвіданих занять;
- підготувати конспект та провести один виховний захід у студентській групі, до якої прикріплений магістрант.

На *третьому (підсумковому) етапі* проведення педагогічної практики магістранти:

- оформлюють звітну документацію з педагогічної практики для представлення її керівнику педпрактикою кафедри філософії та культурології;
- готують доповіді на звітну конференцію з педагогічної практики;
- звітують про результати практики;
- аналізують форми впровадження принципу академічної доброчесності в поведених та відвіданих заняттях;
- аналізують компетентності, які вони отримали під час педагогічної практики;
- аналізують soft skills, які вони здобули під час педагогічної практики.

ОБОВ'ЯЗКИ КЕРІВНИКА ПРАКТИКИ

Обов'язки керівника практики (викладача кафедри філософії та культурології)

1. Керівник виробничої (асистентської) практики у закладі вищої освіти проводить установчу конференцію перед початком практики.

2. Керівник практики своєчасно дає магістрантам завдання для самостійної роботи та пояснює правила їх виконання.

3. Керівник практики своєчасно домовляється з керівництвом та співробітниками університету, про терміни, час та місце проведення передбачених програмою заходів, про відмітки в щоденниках магістрантів тощо.

4. Керівник практики своєчасно інформує магістрантів про термін, час та місце проведення передбачених програмою заходів.

5. Керівник практики своєчасно перевіряє підготовлені магістрантами матеріали, в разі можливості відвідує передбачені програмою заходи, контролюючи роботу магістрантів, а також стежить за належним заповненням щоденників практики.

6. В разі необхідності керівник практики повинен віднімати бали від загальної оцінки практики за порушення магістрантами трудової дисципліни, професійної етики та правил поведінки у громадських закладах.

7. Наприкінці практики її керівник проводить залікову конференцію, виставляє заліки, збирає щоденники практики, робить у них відповідні відмітки та здає на зберігання до кафедрального архіву.

ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ ПРАКТИКАНТІВ

Під час проходження практики магістрант має право:

- 1) отримувати консультації від керівника практики та провідних викладачів кафедри філософії та культурології;
- 2) користуватися факультетським та кафедральним технічним обладнанням для проведення занять;
- 3) користуватися методичними матеріалами викладачів кафедри;
- 4) визначати зручний час проведення практичних занять;
- 5) обирати викладачів, з якими він бажає співпрацювати;
- 6) обирати конкретні предмети та теми занять, на яких він має бути присутнім або які він проводить самостійно (у тому числі, виходячи з індивідуальної лінії навчання);
- 7) під час проведення заняття розраховувати на допомогу викладача у скрутній педагогічній ситуації (якщо група погано готова до заняття; практикант не помітив суттєву помилку студента у доповіді, на яку треба звернути увагу тощо).

Під час проходження практики магістрант має:

- 1) напередодні практики ознайомитися з її загальним змістом;
- 2) своєчасно відвідувати всі заплановані заходи (установчу конференцію, екскурсії, засідання кафедри філософії та культурології, методичні та методологічний семінар кафедри філософії та культурології; зустрічі з викладачами культурологічних дисциплін, заняття, які проводять професори /доценти, а також інші практиканти, залікову конференцію тощо);
- 3) якісно виконувати всі види роботи, передбачені програмою, своєчасно показуючи свої конспекти та інші матеріали куратору практики у визначений ним час;
- 4) під час усіх передбачених програмою заходів магістрант зобов'язаний мати при собі щоденник практики;
- 5) дотримуватися правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти, в разі необхідності виконувати розпорядження його керівництва (ректора, проректорів, деканів, завідувачів кафедри та ін.), а також керівника практики, виявляти розсудливість, чемність і тактовність у спілкуванні з усіма співробітниками закладу, з іншими практикантами та зі студентами закріпленої за практикантом групи;
- 6) завершити виробничу (асистентську) практику у закладі вищої освіти у визначений термін.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ДОКУМЕНТАЦІЇ

На початку проходження педагогічної практики магістрант складає індивідуальний план, який узгоджується із завідувачем кафедри філософії та культурології та затверджується керівником практики.

По закінченню практики магістрант подає керівнику практики кафедри філософії та культурології наступні документи:

Список звітних документів магістранта-практиканта

1. Щоденник виробничої (асистентської) практики у закладі вищої освіти зі стислим звітом про проведену роботу та відмітками, зробленими куратором практики та керівництвом Філологічного факультету.

2. Конспекти тем, винесених на самостійне опрацювання.

3. Конспекти, зроблені магістрантом під час виконання обов'язків асистента викладачів культурологічних дисциплін

4. Повний методичний супровід до залікового семінарського заняття із оцінкою доцента чи професора, у якого магістрант виконав функцію асистента (план семінару, список літератури та інтернет-джерел, перелік проблемних питань, варіанти активізації уваги студентів, тести для закріплення теми, ілюстративні матеріали та фото-супровідні матеріали із залікового заняття).

За результатами практики проводиться підсумкова конференція.

В ній беруть участь магістранти, керівник практики та викладачі кафедри, на заняттях яких проходили практику магістранти. Інші викладачі кафедри філософії та культурології можуть бути присутні за власним бажанням.

Метою підсумкової конференції є виявлення, перш за все, тих позитивних зрушень, що відбулися в сфері компетентностей кожного з магістрантів як майбутнього викладача культурології та культурологічних дисциплін в результаті проходження практики. Важливо індивідуалізувати здобутки кожного з магістрантів, щоб надихнути їх на подальшу роботу, зробити педагогічну роботу в ЗВО привабливою для студентів саме з боку реалізації творчих здібностей студентів як в площині методики, так і наукового аспекту підготовки до занять.

Під час підсумкової конференції варто говорити також про можливі недоліки в організації та проведенні практики; заслуховувати побажання з боку студентів, керівника практики та усіх викладачів, що брали участь в організації та проведенні практики. Під час підсумкової конференції вносяться пропозиції, спрямованих на покращення умов та підвищення якості проходження практики магістрантами-культурологами в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

**ОЦІНЮВАННЯ
ПЕДАГОГІЧНОЇ (АСИСТЕНТСЬКОЇ) ПРАКТИКИ
МАГІСТРАНТІВ У ЗВО**

Виробнича практика магістрантів у ЗВО оцінюється за видами діяльності відповідно до системи балів, що наведено в наступних таблицях.

№ завдання	Різновиди роботи магістрантів	Кількість годин	Форма звітності	Максимальна кількість балів за виконання
Змістовий модуль 1. Науково-дослідна робота практиканта				
1	Самостійне ознайомлення з історією та сучасним станом вищої освіти у світі	10	Конспект, ілюстрації	4
2	Самостійне ознайомлення з історією та сучасним станом вищої освіти в Україні	10	Конспект, ілюстрації	4
3	Самостійне ознайомлення з історією та сучасним станом вищої освіти на Чернігівщині	10	Конспект, ілюстрації	4
4	Екскурсія до музею історії Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Ознайомлення з експозиційними і фондовими матеріалами.	10	Конспект, фото- / відеоматеріали	4
5	Екскурсії до аудиторій пам'яті відомих керівників та викладачів університету (колишнього ректора О. Явоненка, композитора П. Зуба та ін.). Ознайомлення з експозиційними матеріалами.	10	Конспект, фото- / відеоматеріали	4
Всього за модуль		50		20

№ завдання	Різновиди роботи магістрантів	Кількість годин	Форма звітності	Максимальна кількість балів за виконання
Змістовий модуль 2. Методична робота практиканта				
1	Участь у засіданнях кафедри філософії та культурології	5	Конспект, фото- / відеоматеріали	2
2	Зустрічі та бесіди з викладачами культурологічних дисциплін. Ознайомлення з передовим досвідом.	15	Конспект, фото - / відеоматеріали	5
3	Ознайомлення з культурологічними студіями професорів і доцентів кафедри філософії та культурології	5	Конспект	2
4	Ознайомлення з науково-методичними посібниками та пакетами методичного забезпечення культурологічних дисциплін	10	Конспект	3
5	Відвідування й аналіз практичних занять викладачів культурологічних дисциплін	5	Конспект, фото - / відеоматеріали	3
6	Ознайомлення з кафедральною документацією (планами індивідуальної роботи викладачів, звітною документацією тощо)	5	Конспект	2
7	Допомога кафедрі філософії та культурології у виготовленні наочності / в оформленні аудиторії художньої культури / в оформленні етнографічного кабінету / у проведенні культурно-просвітницьких заходів	5	Ілюстрації, фото- / відео-презентації, фото- / відеоматеріали в соціальних мережах тощо	3
Всього за модуль 2		50		20
Змістовий модуль 3. Навчально-виховна робота практиканта				
1	Підготовка та проведення практичних занять	40	Конспект, ілюстрації, фото- / відеоматеріали в соціальних мережах тощо	30
2	Аналіз проведених занять з куратором практики	5	Конспект бесід	2
3	Відвідування й аналіз практичних занять інших практикантів	5	Конспект, фото- / відеоматеріали	3
Всього за модуль 3		50		35
Всього за семестр		150		75

	Поточне оцінювання роботи магістранта															Залік	Сума балів
	Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2					Змістовий модуль 3						
№ заходу	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3		
Бали	4	4	4	4	4	2	5	2	3	3	2	3	30	2	3	25	100

Під час підсумкового оцінюванні магістрантів враховуються:

- рівень знань та вмінь, необхідних для асистента викладачів культурологічних дисциплін та показаних під час проведення практичних занять;
- активність під час виконання науко-дослідної, методичної та навчально-виховної роботи;
- відповіді магістрантів на запитання куратора практики під час заліку;
- їхня сумлінність, виявлена при виконанні самостійних завдань у процесі практики;
- своєчасність підготовки звітної документації, її якість.

Критерії оцінювання під час заліку

№	вид роботи	критерій	кількість балів
1	Заповнення щоденника виробничої (асистентської) практики у закладі вищої освіти	Повнота охоплення всіх днів практики і всіх змістових модулів	10
2	Захист самостійної роботи з модулю 1, 2	Сформованість навички самопрезентації методичних результатів	5
3	Захист результатів виробничої асистентської практики	Сформованість навички самоаналізу методичних результатів	5
4	Створення пакету звітної документації	Вчасність подання та повнота змісту	5
РАЗОМ			25

Критерії оцінювання результатів навчання

Критерієм успішного проходження здобувачем освіти підсумкового оцінювання може бути досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання навчальної дисципліни.

Мінімальний пороговий рівень оцінки варто визначати за допомогою якісних критеріїв і трансформувати його в мінімальну позитивну оцінку використовуваної числової (рейтингової) шкали.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	F _x	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Засоби діагностики результатів проходження практики

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів проходження практики є:

- 1) комплексна оцінка викладача, у якого асистент проводить практичні заняття;
- 2) проходження підсумкової контрольної співбесіди;
- 3) залік.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Оформлення щоденника асистентської практики

*Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*

ЩОДЕННИК ПРАКТИКИ

Асистентська практика
(вид і назва практики)
студента _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра філософії та культурології

Освітній ступінь другий (магістерський) рівень

Освітня програма: Культурологія

Спеціальність 034 Культурологія

Курс _____ Група _____

Магістрант _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Прибув на підприємство, організацію, установу " _____ " _____ 20__ року

Печатка
підприємства, організації, установи

(підпис)

(посада, прізвище та ініціали відповідальної особи)

Вибув з підприємства, організації, установи " _____ " _____ 20__ року

Печатка
Підприємства, організації, установи

(підпис)

(посада, прізвище та ініціали відповідальної особи)

Робочі записи під час практики

- Розклад відвіданих заходів (занять, засідань культурологічного клубу, засідань кафедри, занять гуртків при кафедрі тощо)
- Лінки викладачів
- Дати і перелік тем відвіданих та проведених занять, у яких групах, яких факультетів
- Перелік виховної роботи
- Аналіз відвіданих лекцій та практичних викладачів (дата, тема, план, для якої групи, які прийоми застосовано)
- Додатки: розгорнуті плани конспекти 2 практичних, проасистованих упродовж практики
- Методична розробка культурологічного виховного заходу для студентів

Письмовий індивідуальний звіт студента-практиканта (самоаналіз)

(Приблизний обсяг – 1 стор.)

Відгук і оцінка роботи асистента на практиці*

(*надає викладач, у якого магістрант виконував роль асистента)

(Приблизний обсяг – 1 стор.)

Керівник практики від підприємства, організації, установи _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Печатка

" _____ " _____ 20__ року

**Висновок керівника практики від вищого навчального закладу
про проходження практики**

Дата складання заліку " ____ " _____ 20__ року

Оцінка:

за національною шкалою _____
(словами)

кількість балів _____
(цифрами і словами)

Керівник практики від вищого навчального закладу _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Печатка

" ____ " _____ 20__ року

Завідувач кафедри

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Висновок керівника практики

Дата складання заліку

" ____ " _____ 20__ року

Оцінка:

за національною шкалою _____
(словами)

кількість балів _____
(цифрами і словами)

за шкалою ECTS _____

Керівник практики

(підпис)

(прізвище та ініціали)

**Вимоги до змісту відгуку студента
на лекцію або практичне заняття
викладача/ іншого практиканта**

Відгук на практичне заняття має включати в себе наступні аспекти/пункти:

1) *хронологія заняття* (дата проведеного заняття, година, аудиторія, якщо заняття відбувалося офлайн, платформа ЗУМ або інша платформа, на якій відбувалося заняття онлайн; чи вклався викладач/асистент в час, відведений на розгляд теми – цей пункт зазначається наприкінці); *суб'єкти заняття*: курс і студентська група; ПІБ викладача, який проводить заняття або присутній в якості куратора на заліковому занятті магістранта;

2) методичні матеріали, що залучаються до проведення заняття (план лекції/семінару, ілюстрації, презентація, схеми, таблиці тощо);

3) місце заняття у робочій програмі навчального курсу; зв'язок попереднього матеріалу зі змістом лекції/семінару;

4) визначення мети та оцінка відповідності лекції/семінару поставлених меті;

5) визначення завдань заняття (на початку рецензії) та оцінка того, чи були ці завдання виконано (наприкінці рецензії);

6) методичні форми, що сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів; інноваційні методи викладання;

7) форми, критерії та об'єктивність оцінки знань;

8) дотримання викладачем/ студентами академічної доброчесності на занятті та під час підготовки до нього;

9) морально-етичний бік проведеного заняття (культура спілкування, демократичність, повага, толерантність тощо);

10) естетика заняття (оформлення презентації, зовнішній вигляд викладача, місце проведення заняття, якщо воно відбувається в аудиторії університету);

11) висновок про теоретичний та методичний рівень заняття (високий, достатній, недостатній);

12) зауваження та побажання до проведення заняття.

**Пам'ятка для написання відгуку
на художній фільм/виставу для проведення виховної години
після колективного перегляду**

Відгук варто писати одразу після перегляду, як і виховну годину-обговорення проводити не пізніше, як за тиждень.

1. Хто є авторами побаченого твору?
2. До якого жанру можна віднести цей твір?
3. Який смисл ви побачили в афіші?
4. Як автори відобразити головну тему ? Тема відповідає на питання «про що твір»?
5. Які ідеї вам виявилися близькі ? Ідеї відповідають на питання : «до чого закликають автори»?
6. Чи вдало режисер розподілив ролі між виконавцями? Чи швидко і ритмічно все виконувалося на сцені?
7. Які слова з драми вам врізалися у пам'ять найбільше? (Пісня чи речення, чи жарт, чи прощання, чи лайка, чи пестливе звернення чи монолог якогось персонажа?)
8. Акторська майстерність якого персонажа у виконанні якого актора вас вразила найбільше?
9. Що придумав сценограф для посилення задуму драматурга і режисера (які були декорації, костюми, реалістичні та символічні предмети?)
10. Як допомогла хореографія створити певні ілюзії? Де ви побували під час танців?
11. Чи була музика вдало підібрана? Які музичні твори виявилися вам близькі?
12. Чи використано живий звук у виставі?
13. Виокремте епізод, під час якого ви отримали особливе сильне почуття, можливо катарсис (духовне очищення).
14. Коротко окресліть, чим корисний цей твір сучасним глядачам?

Пам'ятка для проведення виховного заходу у формі культурологічної екскурсії

Складові діяльності магістранта-культуролога як екскурсовода на маршруті:

- 1) знайомство з групою;
- 2) робота в автобусі;
- 3) пересування пішохідними ділянками маршруту;
- 4) розміщення групи біля об'єкта;
- 5) дотримання часу проведення екскурсії;
- 6) використання експонатів з «портфеля екскурсовода»;
- 7) відповіді на запитання.

Організаційні поради

Продумати самопрезентацію. Вітання має бути коротким, відрекомендоватися варто не тільки ім'я і прізвище, але й рід діяльності, назвати кафедру, яка організовує екскурсію в межах практики. Починати говорити не одразу: 10-20-секундна пауза потрібна для того, щоб відбулося перше, візуальне знайомство. В цей час екскурсанти поступово замовкають, зручніше вмощуються на своїх місцях (якщо у автобусі буде початок екскурсії) і, зрештою, переключають увагу на екскурсовода.

Вступне слово (інформаційні вказівки): називається тема екскурсії, перераховуються найцікавіші об'єкти на маршруті, зазначається його тривалість і протяжність. Завершується вступ тим, що група ознайомлюється з правилами поведінки на екскурсії.

Вихід з автобуса та повернення в салон. На зупинках, де передбачений вихід для огляду об'єктів, екскурсовод першим залишає салон і очікує осторонь на групу. До виходу потрібно готуватися заздалегідь, інакше чимало людей залишаться сидіти на своїх місцях і буде втрачено час на переміщення синхронно усією групою до об'єкту. При поверненні групи в автобус екскурсовод просить займати лише свої місця. Він заходить у салон останнім, поки екскурсанти сідають, дивиться, щоби ніхто не залишився. Перепитавши у салоні чи всі на місцях, екскурсовод дає знак водієві про початок руху.

Робота екскурсовода в автобусі. Всі дії, пов'язані з режимом руху на маршруті, екскурсовод узгоджує з водієм. Потім займає своє робоче місце спереду праворуч за напрямком руху. Звідси надає шляхову інформацію про об'єкти, що спостерігаються з вікон автобуса. Існуючими правилами не передбачено, щоби він у цей час знаходився обличчям до групи.

Розповідь екскурсовода в салоні автобуса передбачає використання мікрофона. Тестувати їх потрібно заздалегідь, а не в присутності екскурсантів. Треба пам'ятати, що звук, переданий підсилювачем, менш

розбірливий, а тембр голосу часто спотворюється. Часом виникають додаткові шуми, що заважають сприймати слова екскурсовода. Усі недоліки, що виникають при використанні мікрофона, частково можна компенсувати за допомогою:

- а) особливо чіткої артикуляції;
- б) уповільнення темпу мовлення;
- в) збереження рівномірного тиску голосового повітряного потоку на мікрофон;
- г) досягнення виразності за рахунок зміни забарвлення звуку, а не збільшення сили голосу.

Пересування екскурсантів на маршруті. Пересування пішохідними ділянками маршруту відбувається компактно на чолі з екскурсоводом. Він уважно стежить за тим, щоби група не надто розтягувалася, максимум до 10 метрів. Для цього обирається такий темп руху, який не квапить екскурсантів і не порушує цілісності групи. Екскурсовод має виділятися з натовпу, щоб його можна було легко побачити, навіть на відстані. Для цього, особливо у людних місцях, він може закріпити на свій рюкзак яскраву стрічку, прапорець, хустку або одягнути помітний головний убір.

Пересуваючись маршрутом, потрібно уникати небезпечних місць: нерегульованих переходів, працюючих приладів, верстатів, оминати яри, прізви та інші небезпечні місця.

Переходячи від об'єкта до об'єкта, екскурсоводові не варто продовжувати свою розповідь. У цей час доцільно відповідати на запитання чи вести з групою невимушену бесіду. Підійшовши до пам'ятки, перш ніж розпочати розповідь, екскурсовод повинен переконатися, що всі зібралися й готові слухати.

Розташування групи біля об'єкта. Це має бути безпечним. Особливо це стосується тих місць, де поруч ведуться будівельні роботи чи відбувається інтенсивний рух транспорту, проаналізувати ймовірність падіння сухих дерев, гнізд диких ос, мурашників.

Для огляду одного об'єкта може бути визначено кілька місць розташування групи (початок з загальним видом і поступово зблизька). У будь-якому випадку бажано триматися подалі від дороги, щоб екскурсовода було чути. При виборі місця розташування екскурсантів необхідно також враховувати час доби та пору року. Так, у спекотну літню погоду людей краще тримати в тіні, сонце не має світити їм в очі. На випадок дощу, доцільно передбачити варіант розміщення групи під навісом або під кронами дерев.

Оскільки в екскурсії можуть брати участь до 25 осіб, вони, стоячи на тротуарі, часто створюють перешкоду для руху пішоходів. Тому бажано обирати «затишні» місця, де добре видно й чути, та нікому не заважаєш.

Найзручніше розташування групи біля об'єкта – півмісяцем. Щоб екскурсанти так розмістилися, їм делікатно показують жестами і говорять, де саме і як стати. Екскурсовод займає позицію біля одного із двох кінців такого півмісяця напівобертом до групи. У цьому випадку розповідь буде добре чути всім і не потрібно сильно напружувати голос.

Дотримання часу проведення екскурсії є однією з головних умов, що має виконуватися екскурсоводом. Ознайомлення з об'єктами чи пересування між ними повинно тривати рівно стільки, скільки зазначено в методичній розробці екскурсії. Кожен екскурсовод повинен знати хронометраж свого маршруту, тобто пам'ятати, у який час, де він має знаходитися, що показувати та говорити.

Але нерідко з різних причин цей хронометраж може порушуватися: запізнився автобус, із затримкою зібралася група та ін. Тоді варто з'ясувати, чи можна на відповідний час продовжити екскурсію, чи завершити треба вчасно. В останньому випадку доведеться скорочувати загальну тривалість екскурсії. Робити це треба з великою обережністю й умінням, щоби не викинути з маршруту основні об'єкти та зберегти в розповіді головне..

Паузи в екскурсіях. Екскурсовод має паузувати мову. Варто дати кілька хвилин на самостійний огляд об'єкта. Такі паузи сприяють закріпленню матеріалу екскурсії. Ці перерви не повинні бути спонтанними, екскурсовод їх продумує наперед..

Інші перерви –технічні – перекус, санітарні потреби, перепочинок. Це особливо важливо на тривалих заміських маршрутах. Рекомендовано дотримуватися структури академічної години - на кожні 45 хв. роботи припадає 15 хв. відпочинку. Від 30 хв до 1 години перерви робляться для санітарних пауз, придбання сувенірів і місцевих товарів. У цих випадках обов'язково призначається час і місце зустрічі та робиться попередження про те, щоб ніхто не запізнився. На транспортних маршрутах усі збираються, як правило, біля автобуса.

Реакція на непередбачені події. Подразниками уваги можуть стати тварина, гучний весільний кортеж, пожежна машина із сиреною. До таких речей треба ставитися без роздратування. Не можна робити вигляд, що нічого не відбувається. Варто перервати розповідь і почекати, поки сторонній подразник не зникне або не відволікатиме екскурсантів. Доцільно коротко прокоментувати непередбачені події, додати нотки гумору чи розповісти про місцеві традиції, асоційовані з подразником.

Показ «портфеля екскурсовода». Ілюстрації з «портфеля екскурсовода» можна використати час огляду пам'ятки архітектури чи скульптури додатково (портрет автора пам'ятки, фотографія первісного вигляду будинку тощо). Ілюстрації демонструються на рівні очей, так щоб їх бачили всі учасники групи. Фотографії, малюнки та іншу наочність можна передавати в руки екскурсантів для детальнішого ознайомлення під час пауз.

Відповіді на запитання екскурсантів і зворотний зв'язок. Не варто на запитання відповідати одразу, то це відволікатиме групу від сприйняття основного матеріалу. Для цього можна використовувати паузи. Відповіді на запитання носять індивідуальний характер, тобто їх необов'язково має чути вся група. Тому прийнятна ситуація, коли у виділений час на фотосесію хтось поставить запитання. Про такі правила екскурсоводові доцільно повідомити групу ще у вступному слові.

Екскурсовод може сконструювати свої повідомлення із заготовленими запитаннями, це тримає міцніше увагу. Також необхідно подбати про зворотній зв'язок. Для оцінки своєї роботи наприкінці екскурсії можна запропонувати групі заповнити анкети, що дозволить виявити недоліки системного характеру. Така інформація є дуже необхідною для вдосконалення екскурсійної роботи.

**Науково-методичні статті викладачів
кафедри філософії та культурології НУЧК
до культурологічних курсів**

Столяр М.Б., Богун К.М.

**МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ТЕМИ
«КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦЬКОЇ ЧАСИ АРХАЇКИ»**

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Тема «Культура Стародавньої Греції часів архайки» є складовою змісту декількох курсів, що викладаються в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка на різних спеціальностях. Це «Історія зарубіжної культури», «Філософія та культурологія», «Культурологія», «Історія Стародавньої Греції і Риму» тощо. Проте, перш за все, це одна з базових тем предмету «Історія та теорія зарубіжної культури» – нормативного курсу, що входить до освітньо-професійної програми другого рівня вищої освіти за спеціальністю 034 Культурологія (галузі знань 03 Гуманітарні науки; кваліфікація – магістр).

Відповідний курс викладається магістрантам протягом трьох семестрів і ділиться на три частини. В першій частині студенти знайомляться з методологією вивчення та артефактами Античної та Середньовічної культури. Друга частина охоплює питання історії та теорії зарубіжної культури доби Відродження та Нового часу. І до третьої частини відносяться теми з історії та теорії культури XIX – XX ст.

Перша частина курсу – «Антична та середньовічна культура», що викладається в першому семестрі першого курсу магістратури, є, на нашу думку, найважливішою для розуміння витоків та особливостей Європейської цивілізації взагалі та української як унікальної європейської культури зокрема. Бо ж саме античність та християнська культура складають основу тих цивілізаційних феноменів, які ми називаємо «сучасна Європа», «європейські цінності».

В статті, що пропонується, ми будемо намагатися експлікувати та проаналізувати методику викладання курсу історії та теорії зарубіжної культури у ЗВО на матеріалі теми «Давньогрецька культура доби архайки». Ця тема висвітлює один з найбільш плідних періодів світової культури [7, xii] розкриває широкі можливості для розуміння європейського контексту становлення та розвитку української культури; дає яскраві історичні приклади проведення реформ в складних соціально-політичних умовах; створює на заняттях ситуації «впізнавання», коли студент проводить певні паралелі між історією грецького та українського

народів, а також може зрозуміти походження конкретних культурних практик, що існують в Європі та Україні до сьогодні.

Матеріалом аналізу наразі є культурні практики Стародавньої Греції доби архаїки, тобто періоду історії культури Стародавньої Греції, що датується VIII – початком V ст. до н.е.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нажаль, в методичній літературі практично відсутні конкретні розробки наочних посібників та інтерактивних ігор, що сприяють ефективному, творчому засвоєнню матеріалу з курсу «Історія та теорія зарубіжної культури». Відповідна література є переважно для вчителів історії України, української та зарубіжної літератури ЗОШ. Проте ми маємо достатній арсенал праць, присвячений загальним питанням методики викладання у ЗВО, в межах яких детально проаналізовано основні методи та їх різновиди.

Мета статті: розкрити зміст та форми основних методів навчання, що у своїй сукупності та взаємодії створюють можливість максимально ефективного, творчого та дискурсивного освоєння теми «Давньогрецька культура доби архаїки» магістрантами спеціальності 034 Культурологія. Зокрема, ми прагнемо продемонструємо, яким чином можна використовувати наочний, практичний та інтерактивний методи на заняттях (лекції, семінари та самостійна робота), присвячених цій темі.

Методологія дослідження. В якості методології, що дозволяє вивчати архаїчну культуру Стародавньої Греції, виявляти як її специфіку, так і універсальні дискурси, виступає сукупність наступних методологічних практик: культурологічна герменевтика, структуралізм, теорія архетипів К.Г. Юнга, кріпторелігійна методологія М. Еліаде тощо.

Культурологічна герменевтика допомагає абстрагуватися від семантики, символіки та цінностей сучасного світу та вжитися в інше культурне середовище, в якому важливими факторами є принципово інший, циклічний хронотоп, нерозривно пов'язаний з природою; значно менша за сучасну довжина людського життя; певні гендерні константи; віра в рок, невідворотну долю; вкрай загострене сприйняття честі та образи; специфічне розуміння справедливості тощо. Разом з провідними політичними та культурними діячами, образи яких виводять відомі історики античності, ми ніби існуємо на межі життя і смерті, істини та заблудження, слави і ганьби, сподівань і відчаю. Для цього під час роботи над такими першоджерелами, як «Історія» Геродота (кн. 1: 29-45, 53, 79-81, 85-91; кн. 3: 39-43, 122-125) [1], «Порівняльні життєписи» Плутарха (життєписи Лікурґа та Солон) [4] та книги Діогена Лаєрського «Про життя, вчення та висловлювання славетних філософів» (книги I, II, VIII та IX) [3], ми звертаємо увагу студентів, перш за все, саме на «іншість» мислення та оцінок, дій та міркувань людей архаїчної доби. А потім вже обговорюємо спільні моменти сучасної української, європейської та архаїчної культури. У другому випадку йдеться про те, що в усі часи існує досить стійка структура видів людської діяльності, певні форми спілкування, а також універсальні сенсожиттєві цінності.

Прослідковувати динаміку культури часів архаїки ми намагаємося в контексті культурологічної теорії циклічного розвитку, яку розроблено та застосовано, зокрема, в працях О. Шпенглера (1880 – 1936) та інших культурологів. У відповідній оптиці доба архаїки постає як молодість античної культури, як період її бурхливого розвитку в різних сферах культури одноразово: економіка, політика, право, філософія, мистецтво (особливо, архітектура, скульптура та живопис).

Важливо донести до студентів, що це була доба, яка не тільки стала щаблем до класичної культури, але й назавжди залишилася повноцінним та неповторним культурним світом у своїх пошуках кращого державного устрою, соціальної справедливості, оптимально ефективного розподілу праці; форм гармонії людини і держави, людини і природи, людини і космосу.

В процесі роботи над темою ми використовуємо такі загально-наукові методи дослідження як аналіз окремих елементів, рис, аспектів архаїчної культури; здійснюємо компаративний аналіз артефактів ранньої і пізньої архаїки; прагнемо до синтетичної картини архаїчного світу; виважено, з певними поправками, але використовуємо певні аналогії архаїчної політичної культури Стародавньої Греції часів і політичної культури України тощо.

Синхронічний метод дозволяє бачити зв'язки культурних практик, які існують в одному культурному просторі та зазнають взаємних впливів. Діахронічний виявляє генезу окремих форм діяльності та спілкування. Аксіологічний метод зосереджує увагу на світі людини, яким він постає крізь призму провідних цінностей доби та їх реалізації через прийняття важливих рішень, у людських вчинках, у ставленні до інших людей та впливу конкретної особистості на історичний хід подій.

Наукова новизна: в статті вперше розкрито та деталізовано описано сукупність таких методичних засобів вивчення конкретного культурного періоду античності (культури Стародавньої Греції часів архаїки) як виготовлення наочних посібників, інтерактивні ігри, вправи; введено термін «культурологічного конструктору» як форми інтерактивної наочності на заняттях з історії та теорії зарубіжної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. В якості практичних методів, якими ми пропонуємо користуватися під час опанування матеріалом є, перш за все, *наочний метод* та відповідні *артефакти* – носії *візуальної інформації*.

Ці артефакти ми поділяємо на три групи в залежності від суб'єкта методичної активності: 1) ті, що пропонуються студентам викладачем; 2) зроблені студентом (або двома студентами, якщо йдеться про більш складне завдання); 3) сформовані викладачем і студентами в процесі спільної роботи над темою.

До перших наочних засобів ми відносимо:

1. карту Стародавньої Греції часів архаїки, на якій відображено процес колонізації;

2. порівняльну таблицю рис скульптури Стародавнього Єгипту та Стародавньої Греції часів архаїки;

3. порівняльну таблицю рис скульптури архаїчного, класичного та елліністичного періодів Стародавньої Греції;

4. портрети провідних філософів-досократиків, політичних діячів доби архаїки;

5. світлини храмів, скульптур, творів вазового живопису доби архаїки тощо;

6. набори пазлів скульптур чи архітектурних споруд періоду, що вивчається;

7. схеми доричного та іонічного архітектурних ордерів (представлені окремо для детального розгляду; розташовані поряд для порівняння та розрізані горизонтально на окремі деталі, з яких треба зібрати модель доричного або іонічного ордерів в залежності від варіанту практичного завдання).

Що ж до наочних засобів, виготовлених студентами, то ми пропонуємо їм зробити (за бажанням, на вибір):

1. карту Стародавньої Греції часів архаїки з позначенням основних культурних центрів. Поряд з цими центрами бажано розташувати маленькі зображення певних архітектурних споруд, скульптур, найбільш видатних археологічних знахідок, міфологічних сюжетів, що пов'язано з конкретним топосом. Це, безумовно, є складна і творча робота. Вона передбачає опанування групою студентів великою кількістю інформації та формування певних асоціацій між конкретними місцинами та шедеврами античної культури архаїчної доби;

2. презентацію з окремого питання культури Стародавньої Греції часів архаїки (наприклад, «Військові сюжети у вазовому живопису доби архаїки»; «Одяг і зачіски Стародавньої Греції часів архаїки» тощо).

3. також можна представити у формі віртуальної екскурсії колекцію конкретного художнього або археологічного музею світового значення, що мають шедеври античного мистецтва відповідного періоду. Наприклад, музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків у Києві нещодавно відкрив нову «Античну колекцію», в межах якої є артефакти доби архаїки; Національний археологічний музей міста Афіни; колекція античного мистецтва доби архаїки Лувру (м. Париж); зібрання творів грецького та римського мистецтва музею Метрополітен (США) тощо. За вірєць студент може взяти вже готову віртуальну екскурсію, наприклад Департаментом Греції і Риму в Британському музеї [2]. Відповідна робота є достатньо складною, бо вимагає перегляду значної кількості артефактів; відбір творів, що презентують добу архаїки (можливо, навіть різні етапи цієї доби), далі – виокремлення найбільш виразних творів з числа вже вибраних і, нарешті, дуже стислий та яскравий опис цих артефактів.

Для групи студентів (не більше трьох) можна запропонувати виготовити гру-ходилку з фіксацією (в якості основних зупинок на «шляху») різноманітних топосів та артефактів культурного життя доби

архаїки. Зокрема, якщо фішка ставиться на кружечок, що позначає відправлення корабля на нові землі під час колонізації, то гравець зразу ж переходить через один рядок вгору, тобто пропускає декілька пунктів і, таким чином, має шанс швидше за інших гравців дійти до фіналу. Якщо ж фішка зупиняється на кружечку, позначеному правлінням тирана Полікрата (малюнок поряд з кружечком – Полікратова каблучка), то гравець, навпаки, повертається на самий початок гри, тобто всі його «напрацювання» зникають. У випадку Дамокла (поряд з кружечком зображується меч, що висить на кінському волоссі) гравець має пропустити один хід тощо.

Прикладом наочності, виготовленої викладачем і студентами разом, є вибір списку імен діячів культури доби для гри «Хто я?». Ці імена пишуться на окремих листочках, які приклеюються на лоб одному з гравців. І цей гравець має відгадати, *хто він* є як представник культури часів архаїки. Здогадатися йому допомагають інші гравці. Але вони можуть відповісти на запитання тільки двома словами – так або ні. Наприклад, гравець з листочком на лобі, який не може знати, що за ім'я там написано питає: «Я реальна людина? Я міфологічний персонаж? Я тиран? Я філософ? Я був відомим реформатором? Мене жорстоко розіграв мій друг, який не хотів одружуватися? Мене вбили? Я хворів на водянку? Я вмер від сміху?» та інші запитання.

Кожне з запитань передбачає знання студентом певного факту з біографії конкретного діяча архаїчної культури або деталей з історій про богів і героїв античної міфології. Наприклад, студент вже дізнався з відповідей учасників гри, що мова наразі йде про філософа-досократика. Він не може за правилами гри просто перераховувати імена всіх відомих філософів раннього періоду, але має запитати про цю особистість опосередковано, згадуючи певну філософську ідею мислителя: («Я вчив, що все є вода (апейрон, повітря, Логос, число тощо)?» або певний факт біографії («Я розіграв свого друга через те, що він вмовляв мене одружитися?»; «Я хворів на водянку?»; «Я здивився на зірки і впав у яму?») тощо.

Ця гра вимагає від *всіх* учасників не тільки чималої ерудиції, але й логічного мислення, адже швидше знаходить правильну відповідь той студент (час пошуку відповіді також фіксується), який вміло ставить питання, відкидаючи зайву інформацію і послідовно звужуючи число осіб, серед яких може знаходитися його персонаж. Тому варто пояснити студентам, яка логічна процедура наразі є найбільш ефективною.

Для цього використовується метод класифікації імен (осіб), що пов'язані з добою архаїки. При цьому провідна роль у знайденні критеріїв класифікації та ступенів звуження кола осіб належить студентам. Викладач лише підказує напрямок думки та допомагає магістрантам не втратити логічну послідовність думки.

Ми вважаємо, що цю гру варто проводити вже для закріплення матеріалу теми. Також така форма навчання дає можливість викладачеві

об'єктивно оцінити знання та навички магістрантів у найбільш сприятливій для цього атмосфері – атмосфері гри. Відтак відпадає потреба проводити контрольну роботу чи тест з теми. Тобто, з одного боку, викладач уникає стресової для студентів ситуації на занятті, бо будь-яка контрольна – це завжди стрес навіть для відмінників (або особливо для відмінників), а з іншого – не витрачається час на заслуховування читання текстів, скопійованих студентами з електронних джерел. Зрозуміло, що наведена форма роботи можлива лише в форматі offline. І в такій грі треба дати можливість реалізуватися всім членам групи в якості ведучого, тобто того, хто відгадує ім'я. Викладачу при цьому треба досить швидко реагувати з оцінками відносно кожної репліки, запитання, відповідей або, навпаки, мовчання студентів, які не знають, що відповісти (балами, «плюсами», знаками запитання). Далі саме з цих відміток складається більш-менш об'єктивна оцінка кожного з учасників гри.

Також маємо чітко виокремлювати запитання більш високого рівня компетентності та значно ширшої ерудиції, відрізняючи відповідні репліки від озвучення простих, широко відомих фактів. Тобто оцінка кожного з учасників гри формується на основі двох факторів: навичок логічного мислення, які дозволяють швидше прийти до результату, та знань конкретних фактів з історії культури цього періоду. При цьому елементи ерудиції, які студент отримав на лекції, на нашу думку, мають оцінюватися трохи нижче, ніж знання, які студент отримав під час підготовки до семінарського заняття та в процесі самостійної роботи над першоджерелом.

Як можна побачити з опису наочного методу, що використовується на заняттях з історії та теорії зарубіжної культури, цей метод включає в себе практики інтерактивності. Тобто є тісно пов'язаним з інтерактивними методами, що мають своїм змістом творчий діалог викладача і магістранта, а також взаємодію магістрантів між собою. Переважна більшість педагогів-практиків та педагогів-дослідників вважають інтерактивні методи найбільш ефективними в процесі навчання [5; 6], і ми з ними цілком погоджуємося.

Також наведені вище форми наочності тісно переплітаються з практичними методами навчання. Наприклад, гру «Хто я?» (на матеріалі певного періоду історії культури) можна вважати формою практичної роботи, оскільки вона дає можливість повторити та закріпити пройдений матеріал та, певною мірою, має узагальнюваний характер.

Практичні методи навчання, як відомо, так називаються, бо використовуються під час виконання практичних завдань. Такими завданнями в межах теми, що наразі вивчається, можуть бути різного змісту *вправи*. Досить розповсюджений вид вправ з історії та теорії культури – це тексти з помилками, які магістрант має виправити. Якщо вправа дається на першому семінарі з теми або вона пропонується більш «слабким» студентам групи, то викладач може в дужечках надати декілька варіантів правильних висловів та понять, якими треба замінити

неправильні. Вправи можна давати як на семінарах, так і на заняттях з самостійної роботи. Також їх можна пропонувати в якості домашнього завдання.

Наведемо приклад фрагменту тексту з помилками: «Стрункі, білосніжні колони доричного ордеру нагадували тендітні постаті дівчат, які заповнили храм Артеміди з нагоди її свята». В цьому реченні є три помилки. Перша: доричні колони, на відміну від колон іонічного ордеру, є кремезними, вони виражають ідею мужності. Друга помилка – колони не були білими чи сірими, вони були кольоровими. Тобто в архітектурі (як і в скульптурі) ще з часів архаїки реалізовувався *принцип поліхромності*. Третя помилка – свята влаштовувалися не в середині храму, а біля нього. Вони проходили на тлі храму у формі святкової процесії навколо сакральної споруди. При цьому і жертovníки були розташовані перед храмом. Що ж до участі у святі жінок та дівчат, то вони, дійсно, могли брати участь у святах. Особливо у тих, що були присвячені жінкам-богиням.

Студенти, як правило, зразу помічають помилку щодо «витонченості» доричної колон, але на основі певних джерел про побут греків роблять припущення, що на святі були присутні лише чоловіки, тобто другу і третю помилки знайти дещо важче і тому їх виявлення оцінюється вище.

Також формою практичного завдання є *складання порівняльних таблиць*. В темі «Культура Стародавньої Греції часів архаїки» магістранти мають навчитися порівнювати доричний ордер з іонічним, архаїчну скульптуру з єгипетською пластикою, а також з класичною та елліністичною скульптурою (останнє – це вже завдання із закріплення пройденого матеріалу, яке дається наприкінці вивчення всіх періодів культури Стародавньої Греції).

Дуже корисними з точки зору теоретичних знань і практичних навичок є *вправи* із збирання цілісного образу артефакту культури з елементів того, що ми пропонуємо назвати «*культурологічним конструктором*». Під культурологічним конструктором ми розуміємо гру, що складається з елементів (паперових, дерев'яних, пластикових тощо), кожний з яких є частиною певного артефакту (архітектурної споруди, круглої скульптури, рельєфу, барельєфу, твору вазового живопису). Наприклад, в нас є фрагменти ордерів (розрізані горизонтально деталі цілісного образу), з яких студент збирає храм певного ордену або колону з відповідним антаблементом, тобто верхню горизонтальною частиною храму, що спирається на колони. Також можна запропонувати студентам набори пазлів різних артефактів мистецтва доби, що вивчається.

Що ж до виготовлення макетів храмів або колон різних ордерів, то це, по суті, творча робота, але вона вимагає занадто багато часу на формування принципово нефахових компетентностей. Тому ми вважаємо недоцільним давати відповідне завдання магістрантам-культурологам. Проте для студентів, що слухають загальний курс

«Філософії та культурології» і навчаються за спеціальністю «Механічна обробка деревини» це завдання буде корисним як з точки зору розвитку навичок їхньої спеціальності, так і в площині набуття корисних культурологічних знань.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, глибоке та творче засвоєння теми «Культура Стародавньої Греції часів архаїки» магістрантами-культурологами та студентами інших спеціальностей університету, які знайомляться з культурою відповідної доби в межах курсів «Культурологія», «Філософія та культурологія», «Історія Стародавньої Греції та Риму», безпосередньо залежить від методів навчання, якими буде користуватися викладач під час роботи зі студентами. Метод культурологічної герменевтики дає можливість глибоко зануритися в певну культуру та зрозуміти її специфіку, для чого слугують вміло підібрані фрагменти першоджерел та кваліфікована допомога викладача в інтерпретації їхнього змісту.

Широкий спектр наочних посібників, навчальних ігор, вправ на критичне мислення закріплює матеріал, що вивчається на лекціях, семінарах та заняттях з самостійної роботи в контексті інтерактивного методу навчання.

Наразі ми конкретизували та проаналізували методи навчання в межах однієї теми. У перспективі плануємо це зробити до всіх тем першої частини курсу історії та теорії зарубіжної культури, залучивши до цієї методичної та методологічної роботи також магістрантів-культурологів.

Література

1. Геродот. Історії в дев'яти книгах. Київ, 1993. 576 с.
2. Департамент Греції і Риму в Британському музеї. – URL: <https://www.hisour.com/ru/ancient-greece-british-museum-37012/> (дата звернення 10.07.2022).
3. Діоген Лаертський. Про життя, вчення та вислови знаменитих філософів. URL <https://maxbook.kiev.ua/ua/p1586745049-diogen-laertskij-zhizni.html> (дата звернення 11.07.2022).
4. Плутарх. Порівняльні життєописи. Харків, 2013. 352 с.
5. Староста В.І., Гардубей М.В. Інтерактивні методи навчання: практичний аспект. Збірник наукових праць ЗОІППО, N 1 (27), 2017. – URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/16019/1/2017_1%2827%29_Starosta_Gardubey_Zaporizza.pdf (дата звернення 12.07.2022).
6. Ягоднікова В. В. Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі: навч.-метод. посібник. Київ, 2009. 80с.
7. Grant Michael. (1988). The Rise of the Greeks. New York: Charles Scribner and Sons.

ПОЛІЛОГ ТЕОРІЙ СМІХУ В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Курс «Філософії сміху» пропонується магістрантам спеціальності 033 «Філософія». На час викладання цього предмету вони вже ознайомились з такими курсами як історія філософії, філософська антропологія, феноменологія культури тощо, які надали їм солідну методологічну базу, на основі якої вони здатні не лише познайомитися із ще однією методологією – постмодерною, але й практично опановувати відповідну традицію, використовуючи теоретичні «пазли» з історії філософії в галузі геліології (філософії сміху). Фактично проблематика цього курсу має слугувати студентам тим матеріалом, на якому вони навчаються використовувати методи та поняття постмодернізму. Це досить рідкий випадок, коли теоретичний матеріал виконує роль емпіричного з точки зору мета-методології – постмодернізму.

Відтак матеріалом аналізу наразі є теорії сміху, як вони постають у вченнях філософів, починаючи від античності та закінчуючи XIX – початком XX ст. Та методологія, яку ми намагаємося водночас і застосовувати і вивчати разом із студентами, складається із методів деконструкції, інтертекстуальності, філософської іронії, а також методологічного змісту понять ризому та симулякру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наскільки широко представлені у філософській літературі різноманітні погляди на проблему сміху в історико-філософському плані [наприклад, 7; 8], настільки ж недостатньо, з нашої точки зору, ця проблема осмислена в межах актуального дискурсу. Кроком у керунку до постмодерної рефлексії щодо проблеми сміху є робота В. Проппа «Проблеми комізму и сміху», в якій автор виділяє цілий ряд видів сміху, кожний з яких пояснює окремо [4]. Український філософ С. Пролєєв вже безпосередньо переходить до постмодерної методології у вивченні проблеми: досліджувати не сміх-взагалі, а різні «сміхи», акцентуючи увагу на їх *гетерогенній* природі [5]. Зауваження щодо гетерогенної природи сміху ми зустрічаємо у Л. Олін [3]. Також ми спираємося на роботу однієї з авторок цієї статті, яка поєднує постпозитивістську (метод проліферації теорій) та постмодерну методологію у вивченні сміху [8]. Вперше постмодерну позицію розгляду проблеми сміху представлено роботою Д. Монро «Теорії гумору», в якій автор відійшов від традиційного в історії філософії протиставлення різних позицій на користь викладу власної точки зору. Він робить висновок про взаємодоповнення теорій сміху, кожна з яких виявляє важливі риси різних сміхових практик: «Each of these theories of humor is able to explain some types of humor, but it may be

doubted if any of them can satisfactorily explain every type of humor» [2]. Д. Монро не пише про свій підхід як постмодерний. Проте сам матеріал теорій сміху та різноманітний емпіричний матеріал реальних сміхових практик приводять його до висновків в дусі сучасної постмодерної філософії.

Що ж до методики викладання курсу філософії сміху, то, нажаль, відповідної літератури ми поки що не знайшли. Ймовірно, вищеназваний курс в Україні викладається тільки в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Проте інтерес до цього курсу є досить високим. Не випадково проф. М. Столяр регулярно отримує запрошення прочитати вступ до курсу «Філософія сміху» в якості гостьової лекції в інших ЗВО України. Зокрема такі лекції були прочитані в березні 2023 р. для аспірантів-філософів Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» та для бакалаврів-філологів Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка [1].

Мета статті: розкрити методи навчання які використовуються в процесі опанування здобувачами курсу «Філософія сміху», який, по-перше, виступає як самостійний курс з власним змістовним наповненням, а по-друге, застосовується в якості матеріалу та методичного засобу, що допомагає студентам зрозуміти специфіку постмодерного філософського дискурсу.

Методологія дослідження. В якості методологічних практик ми використовуємо, перш за все, підходи до дослідження феномену сміху, запропоновані такими філософами, як Демокріт, Платон, Аристотель, І. Кант, А. Шопенгауер, З. Фрейд, А. Бергсон, М. Бахтін та інші. На основі цих позицій ми намагатимемося продемонструвати доцільність використання постмодерної деконструкції есенціоністських підходів до визначення сміху та переходу до полілогічного дискурсу різних позицій як рівноправних та таких, що доповнюють одна іншу.

Метод руху думки від абстрактного до конкретного також є доцільним під час інтерпретації матеріалу з філософії сміху, оскільки подекуди ми маємо справу з максимально узагальненими, занадто абстрактними визначеннями причин сміху або його сутності. Ці визначення при більш уважному аналізі, виявляються такими, що виходять за межі опису суто сміхових ситуацій. Тобто вони можуть включати в себе інтерпретації емпіричного матеріалу, який не має ніякого відношення до сміху. Наприклад, теорія інконгруентності (the Incongruity Theory) дає пояснення сміху як такого що є наслідком невідповідності. Це визначення нерідко сприймається догматично, тому що воно є поширеним та впливовим. Однак, якщо не знаходитися під гіпнозом авторитетів, які вважають теорію інконгруентності найбільш успішною в поясненні сміху, то можна побачити в людському бутті безліч ситуацій, коли наявні невідповідності абсолютно не смішні (наприклад, поганий лікар може викликати посмішку в межах анекдоту, але навряд

чи викликати сміх у ситуації спілкування з реальними пацієнтами). Тобто під час аналізу феномену інконгруентності має відбуватися рух думки від загального визначення факту невідповідності до уточнення більш конкретних її форм або ситуацій.

В межах філософії сміху ми також демонструємо зв'язок наукового підходу з аксіологічним. Для багатьох дослідників феномену сміху в історії філософії провідним виступав саме аксіологічний аспект. Однак при цьому розгляд сміхових практик під кутом зору певних цінностей оцінювався філософами як суто науковий підхід, позбавлений будь-якого суб'єктивізму, що не є коректним. Тому ми разом із студентами визначаємо відповідні ситуації заради набуття вміння чітко розділяти аксіологічний та науковий підходи.

Наукова новизна: в статті постмодерний метод філософування вперше розкрито на матеріалі філософії сміху з навчальною метою засвоєння студентами семантики інтертекстуальних практик, конкретизації методу деконструкції. Зміст відповідних концептів розкривається через використання діалогічної форми навчання із застосуванням інтерактивних методів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Опанування постмодерною методологією на матеріалі філософських теорій сміху розпочинається із ознайомлення студентів із сучасною класифікацією відповідних теорій та пояснення семантики кожної з них. Наразі пропонується три теорії: теорія зверхності, теорія невідповідності та теорія полегшення.

Теорія зверхності (the Superiority Theory), пояснює сміх можливістю людини насолоджуватися почуттям своєї зверхності по відношенню до іншої людини, наприклад у зв'язку з її зовнішністю, поведінковою недолугістю тощо. Сміх такого типу набуває особливого значення, коли звучить на адресу суб'єкта, що має більш високий соціальний статус, який він не підтверджує своїми особистісними рисами: знаннями, поведінкою, ціннісними орієнтаціями. **Теорія невідповідності** (the Incongruity Theory) тлумачить сміх як результат несподіваного усвідомлення певного контрасту, як вияв кардинальної зміни/підміни семантики тощо. **Теорія полегшення** (the Relief Theory) демонструє сміх як спосіб подолати напруження, страх, позбавитися тиску певних репресивних факторів.

Засвоївши зміст кожної з теорій, студенти обирають одну із підготовлених викладачем карток, в яких стисло викладено точки зору на сміх видатних філософів, починаючи від античності і закінчуючи першою половиною XX ст. Кожне визначення сміху, окремі його риси прописані на картці таким чином, щоб їх можна було розрізати на частини та в якості окремої цитати вставити у *інтертекстуальне, постмодерне, відкрите* (не завершене) визначення сміху наприкінці семінарського заняття.

Пропонуються наступні картки:

Картка 1. Теорія сміху Демокріта:

- 1) Сміх протистоїть нікчемності людських справ. Він є виразом презирства до матеріальних благ, слави та популярності.
- 2) Об'єкт сміху не повинен викликати співчуття.

Картка 2. Теорія сміху Платона:

- 1) Причина сміху – завищена самооцінка людей.
- 2) Мета сміху – виправляти заблудження.
- 3) Сміх є небажаним з раціоналістичної точки зору як вияв тілесності
- 4) та з етичних міркувань (не можна радіти злу).

Картка 3. Теорія сміху Аристотеля:

- 1) Смішне розглядається в межах художніх практик театру (жанр комедії) як та частина помилкового, потворного, яка не є руйнівною чи небезпечною для головних (позитивних) героїв;
- 2) Сміх є результатом приземлення божественного, його профанації, коли поведінці богів приписуються людські вади та пристрасті.

Картка 4. Теорія сміху Марка Фабія Квінтіліана:

- 1) Сміх позбавляє людину напруження.
- 2) Фактор, що сприяє сміху, – неочікуване.

Картка 5. Розуміння сміху Френсісом Хатчетсоном:

- 1) Людина сміється тоді, коли вона стає свідком абсурдних явищ;
- 2) усвідомлює невідповідність канонічного образу та реального факту.

Картка 6. Сміх в рецепції А. Шопнегауера:

- 1) Сміх є наслідком неочікуваного усвідомлення неспівпадіння певного поняття та реального об'єкту.
- 2) Сміх є помстою почуттів розуму, який помиляється у своїх очікуваннях.

Картка 7. Феномен сміху з точки зору З. Фрейда:

- 1) Коли люди не мають можливості через суспільно-моральні заборони виразити негативні почуття чи задовільнити свої сексуальні потреби, вони можуть обрати практики сміху – іронію, дотепність, сальні жарти.
- 2) Відтак сміх є компенсацією незадоволеного лібідо чи агресії.

Картка 8. Теорія сміху М. Бахтіна:

1) Сутність сміху полягає в його опозиційності панівній ідеології. Сміх є результатом профанації народом ідеології, яка насильно йому нав'язується упродовж досить довгого часу.

2) М. Бахтін виділяє явище карнавального сміху, коли відбувається кардинальна зміна ролей у суспільстві («верх» стає «низом» та навпаки).

3) Також смішними є карнавальні образи гіпертрофованих потреб «тілесного низу» (обжерливості, пияцтва, сексу) на тлі традиційної моралі.

Картка 9. Теорія сміху А. Бергсона:

1) Сміх є результатом зростання байдужості до певних соціальних процесів у наслідок частого повторення певних наративів. Тобто сміх є карою за статичність, негнучкість.

2) Сміх протиставляє прагматизм і здоровий глузд мрійливості.

3) Сила сміху залежить від кількості людей, які сміються разом.

На першому етапі вивчення теми кожний студент обирає позицію конкретного філософа і намагається: 1) визначити, до якої групи теорій можна віднести відповідні погляди; 2) пояснити з точки зору відповідної позиції конкретні сміхові практики (анекдоти, розіграші, комедійні образи, пародії тощо); 3) критикувати точку зору опонентів, які вибрали іншу теорію або парадигму.

На другому етапі студенту треба критично проаналізувати ту точку зору, яку він нещодавно захищав, та знайти позитивні моменти в теорії свого опонента.

Після цього студентам пропонується висловитися відносно істинності/хибності розглянутих теорій. В процесі обговорення виявляється, яким саме є конструктивний доробок кожного філософа, який розглядав ті чи інші аспекти чи прояви сміху.

Викладач має направляти дискусію таким чином, щоб підвести студентів до висновків про: 1) наявність позитивних моментів у кожній з парадигм; 2) неможливість звести комплексний феномен сміху до однієї з розглянутих дефініцій; 3) взаємодоповнення, своєрідний полілог усіх існуючих теорій сміху, кожна з яких концентрується на певних аспектах предмету дослідження.

Коли студенти підходять до цієї стадії обговорення, вони розрізають картки на вже виділені викладачем частини і з них як з окремих цитат формують *інтертекстуальне, полілогічне* визначення сміху, яке – що викладач має особливо підкреслити на занятті – є *відкритим* для нових ідей, методів та форм. Вже на цьому етапі магістранти можуть додавати власні узагальнюючі ідеї. Якщо ж таких ідей не виникає, то це завдання надається бажаним в якості індивідуальної роботи дослідницького характеру, результати якої можуть бути оприлюднені на одній з молодіжних конференцій.

Висновки і перспективи подальших розвідок. В результаті проведеного дослідження можна стверджувати, що філософія сміху є тою цариною філософсько-культурологічного дискурсу, яка дозволяє демонструвати на матеріалі власної історії доцільність та успішність постмодерної методології, в межах якої різні парадигми сміху не заперечують, а взаємодоповнюють одна іншу; на основі якої всі методологічні підходи є цінними та конструктивними. Сукупний дискурс філософії сміху при цьому виступає не як еkleктична сума різних поглядів та підходів, а як гармонійний полілог філософських традицій. Це може здійснюватися за умови наявності у філософа рефлексії щодо неприпустимості зверхнього ставлення до надбань своїх колег та некритичного заперечення тих поглядів, які не належать до обраної ним «єдино вірної» позиції. Саме плюралізм методологічних підходів в сполученні з вічно оновлюваним предметом дослідження, забезпечує широкі перспективи подальших студій.

Література

1. Анонс лекції: «Феномен сміху та сміхова культура: філософсько-культурологічний дискурс» // URL: <https://philosophy.kpi.ua/anons-lektsiyi-fenomen-smihu-ta-smihova-kultura-filosofsko-kulturologichnyj-dyskurs/> (дата звернення 2.04.2023).
2. Monro D. H. *Theories of Humor. Writing and Reading. Across the Curriculum* 3rd ed. 1988. 349 p. URL: <https://msu.edu/~jdowell/monro.html> (дата звернення 8.04.2023).
3. Olin L. Questions for a Theory of Humor. *Philosophy Compass*. 2016. No 11(6). P. 338 – 350.
4. Пропп В. Проблеми комізму та сміху. Ритуальний сміх у фольклорі // URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/propp/index.php (дата звернення 7.04.2023). https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/propp/index.php [in Russian].
5. Пролеєв С. Сміх і панування // Δόξα / ДОКСА. Зб. наук. праць з філософії та філології. Одеса. 2005. Вип. 7. Людина на межі смішного і серйозного. С. 51–58.
6. Столяр М. Метафізика сміху в філософському дискурсі XIX ст. Огляд книги: All Too Human. *Laughter, Humor, and Comedy in Nineteenth-Century Philosophy* // *Sententiae*. 2020. 39:1. С. 202 –215.
7. Столяр Марина. Філософія сміху і гумору в сучасному історико-філософському дискурсі. Огляд книги: Amir, L. (2014). *Humor and the Good Life in Modern Philosophy: Shaftesbury, Hamann, Kierkegaard*. Albany: State University of New York Press. *Sententiae*. 2018. 37:1. С. 168–178.
8. Stoliar M., Stechenko T. The discourse of the laughter theory in the optics of Postpositivism and Postmodernism // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. Київ.: ВІП УАЕ. 2018. Вип. 131. № 4. С. 316–320.

НАВЧАЛЬНИЙ СПЕЦКУРС «ЕСТЕТИКА ІСТОРІЇ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Буремні події сьогодення переконливо свідчать про необхідність удосконалення навчально-виховного процесу підготовки майбутніх гуманітаріїв – фахівців у царинах історії, культурології, філософії, філології, мистецтвознавства. Водночас самоочевидною є потреба у кількісному та якісному збагаченні освітньо-професійних програм тими навчальними дисциплінами, вивчення яких сприяє кращому ознайомленню з українською та зарубіжною історією, досягненнями історичних науки й мистецтва та філософії історії (історіософії). Чинником суттєвої оптимізації історичних та історіософських розвідок постає свого роду методологічний синтез, або ж краще, поєднання /синергія підходів, утверджених у межах різних галузей знання. Подібне дослідження «на перетині» дозволяє розвинути певні альтернативні підходи до осягнення історичного процесу, а також засоби його наукового прогнозування.

Прикладом такого дослідження виступає естетика історії – ще порівняно маловідома й «цілинна» сфера філософського знання, що, не виключаємо, має неабиякий теоретичний потенціал, використання якого посилить пізнавальні (когнітивні) та прогностичні спроможності, зокрема, власне історичної науки, історичного мистецтва, а також культурологічних та історіософських студій.

Відповідно, вважаємо за доцільне розробку навчального спецкурсу «Естетика історії» та введення його до освітньо-професійних програм із підготовки майбутніх істориків, культурологів та філософів.

Здійснений аналіз досліджень і публікацій дозволяє констатувати наявність певної кількості праць, автори яких розробляють відповідний підхід до осмислення історичної дійсності та історичного наративу, при цьому нерідко послуговуючись самим терміном «естетика історії». До числа таких студій слід віднести наукові розвідки Адольфа Діроффа [5], Арсенія Гулиги [2], Йорна Рюзена [7], Константіна Ісупова [3], Артема Верле [1], Павла Симашенкова [8] та Алана Манслоу [6]. Втім, на наш погляд, сутність естетики історії як окремої галузі знань ще чекає на більш чітке уточнення й пояснення, а відповідна методологія осягнення історії та її вивчення має потребу в подальшому розвитку. Окрім того, актуальним завданням для філософа, історика та культуролога виступає розробка не лише згаданого наукового підходу, але й згаданого навчального курсу: принаймні на момент написання цієї статті авторам не відомі методичні розробки з естетики історії.

Мета статті полягає у визначенні істотних характеристик спецкурсу «Естетика історії» (значення, обсягу, завдань тощо), призначеного для викладання студентам-гуманітаріям, які навчаються в українських закладах вищої освіти.

Методологією дослідження постає поєднання методів критичного раціоналізму (у розумінні поміркованого прагнення досягнути певну царину дійсності в інтелектуальний спосіб) та психології освітньо-виховного процесу.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні доцільності введення до освітньо-професійних програм із підготовки фахівців-гуманітаріїв у вітчизняних інститутах /університетах /академіях спецкурсу з естетики історії, а також у наведенні попередньої концепції такого курсу, що має авторський характер.

Результати дослідження. На нашу думку, естетика історії як компонент історіософського дискурсу заслуговує на досить пильну увагу з боку гуманітаріїв. Використання понятійно-категоріального апарату естетики, її засобів досягнення дійсності являє собою доволі незвичний підхід до вивчення як історичної науки, мистецтва, так і історичного процесу. Гіпотетично він може сприяти суттєвому підвищенню ефективності історичних студій, зорієнтовуючи дослідника на посилений аналіз цілої низки чинників суспільного розвитку чи деградації, які (принаймні нерідко) лишаються на периферії дослідницької уваги. Мова йде про людську чуттєвість, емоційність, уяву, про феномен творчої активності тощо. За тими чи тими історичними подіями напевне слід шукати не лише певну Ідею, але й певне Почуття. Якийсь видатний діяч – наприклад, політик-реформатор або полководець-віртуоз – як суб'єкт історії може й має бути порівняний із суб'єктом художньої творчості – митцем, художником, артистом (звісно, в широкому сенсі цього терміну): «естетична наука виходить на розуміння творчого, майже художнього характеру природньо-історичного процесу, обґрунтовуючи правомірність так званої “естетики історії”» [4, 9], – зазначає сучасний український філософ та культуролог Володимир Личковах.

З цього погляду, вивчення навчального спецкурсу «Естетика історії» не тільки збагатить загальну «гуманітарну» ерудицію студентів та вдосконалисть їхнє вміння послуговуватися «розумними» словами у власних роздумах та наукових працях: воно посилить їхнє прагнення та, гадаємо, хист знаходити та виділяти певні принципи історичного процесу. До того ж майбутні історики, культурологи та філософи (як, до речі, й філологи-літературознавці чи мистецтвознавці) повинні мати вірні уявлення про розвиток історичного наративу – наукового, науково-популярного та художнього, про співвідношення «науковості» та «художності» в конкретних історичних творах (як-от в «Історії» Геродота, «Гайдамаках» Тараса Шевченка, «Чорній стрілі» Роберта Луїса Стівенсона, «Дванадцяти книгах прусської історії» Леопольда фон Ранке,

«Річарді III» Вільяма Шекспіра, «Київській Русі» Петра Толочка чи «Берестечку» Ліни Костенко).

Відповідно, *метою* спецкурсу виступатиме загальне розкриття змісту естетики історії як галузі філософських (історіософських) знань.

До числа *основних завдань* спецкурсу слід віднести:

- з'ясування сутності естетики історії, ознайомлення з її базовими поняттями, аналіз її структури, призначення та зв'язку з іншими науками, а також здійснення стислого екскурсу до історії естетики історії;

- характеристика процесу створення наукової, науково-популярної та художньої історичної оповіді (наративу) з позицій естетики;

- ознайомлення з дією чинників історичного процесу, що постають предметами естетики як галузі філософських знань (чуттєво-емоційна активність людини, її образна уява, реальність, яка дана людині у відчуттях тощо).

Безперечно, доволі складний, комплексний характер навчальної дисципліни «Естетика історії» висуває певні вимоги до її розміщення у освітньо-професійних програмах. Цілком зрозуміло, що студенти, які починають вивчення цього курсу, вже мають володіти більш-менш ґрунтовними знаннями з відповідних філософських дисциплін, мати хоча б загальне уявлення про історичний процес. Відповідно, бажаним освітнім підґрунтям для вивчення студентами гуманітарних спеціальностей спецкурсу з естетики історії мусить стати попереднє вивчення таких курсів, як:

- «Філософія» (з її історіософською компонентою включно; для майбутніх фахівців у сфері філософії обов'язковим є ознайомлення з окремим курсом «Філософія історії»);

- «Естетика» (цей курс, який, на жаль, у наш час може ігноруватися розробниками освітньо-професійних програм, подібно до курсу «Етика», має викладатися протягом семестру);

- «Історія України»;

- «Всесвітня історія» (для студентів, які не навчаються на історичних факультетах або в навчально-наукових інститутах історії, відповідний курс, подібно до курсу «Історія України», має викладатися протягом одного з найперших навчальних семестрів);

- «Історія вітчизняної та зарубіжної культури»;

- «Історія української літератури»;

- «Історія зарубіжної літератури» (для студентів, що не навчаються на філологічних факультетах, останні два курси мають викладатися разом чи нарізно протягом одного семестру).

За очевидною логікою навчально-виховного процесу, вивчення студентами дисципліни «Естетика історії» повинно відбуватися протягом одного з останніх років їх навчання в університеті / інституті / академії.

На наш погляд, найбільш оптимальним є викладання цього спецкурсу протягом сьомого навчального семестру (себто першого

семестру четвертого – останнього – року навчання). Це пояснюється врахуванням двох обставин. По-перше, як уже зазначалося, для успішного оволодіння спецкурсом із естетики історії студент уже має бути ознайомлений із кількома іншими навчальними дисциплінами-«попередницями». Відповідно, досить специфічна й комплексна «Естетика історії» повинна стати предметом, що вивчається протягом останнього року бакалаврату. По-друге, протягом останнього (восьмого) семестру студент-випускник зазвичай досить обтяжений підготовкою до державних іспитів, захисту бакалаврських робіт, можливою підготовкою до вступу до магістратури тощо. В цей період здобувачам освіти слід зосередитися на вивченні насамперед головних профільних дисциплін, визначених у освітньо-професійних програмах. Отже, для належного засвоєння спецкурсу «Естетика історії» доречно виділити саме сьомий («передвипускний») семестр.

Обсяг цієї навчальної дисципліни, на нашу думку, не слід робити великим: його бажано поміркованість визначається необхідністю допомогти студентам якомога чіткіше усвідомити сутність та місію естетики історії, чому сприятиме викладання її азів, найголовніших ідей та принципів (першочергове наразі має максимально переважати друга-та третьорядне, оскільки значний і досить складний для осягнення інформаційний масив може збити студента з пантелику, спричинити нерозуміння й викликати замішання, а то й несприйняття курсу).

Для майбутніх бакалаврів-філософів навчальна програма з естетики історії має передбачати проведення шести-восьми лекційних занять та п'яти семінарів. Завершуватися вивчення спецкурсу має складанням іспиту.

Для студентів інших гуманітарних спеціальностей доцільно запланувати проведення п'ятих лекцій та трьох-чотирьох практичних занять. Наприкінці ж навчального процесу здобувачі освіти мають скласти залік із естетики історії.

На таке планування впливає й наше попереднє бачення структури естетики історії як філософської науки. В межах спецкурсу, присвяченого загальному розкриттю її змісту, доцільно виділити три основні частини, назви та стислий план яких ми наводимо далі.

Частина I. Естетика історії як галузь філософських знань

Філософія та історія. Структурні компоненти історіософії. Естетика історії як складова історіософського дискурсу.

Феномен естетики: проблема визначення предмету дослідження. Необхідність філософського осмислення чуттєвого світу, людської чуттєвості, емоційної сфери та уяви.

«Передестетика» Г.В. Ляйбніца та «Естетика» О.-Г. Баумгартена. Запровадження поняття «естетика» до наукового вжитку. Гносеологічний статус естетики. Естетика та логіка. «Нижча гносеологія» або «наука про

досконале у світі явищ, про досконалість чуттєвого пізнання й удосконалення смаку».

Варіанти визначень терміну «естетика». Наука про естетичне осягнення дійсності. Філософія прекрасного. Філософія мистецтва. «Наука про вираження» (О. Лосев, Б. Кроче). «Наука про цілісність та досконалість буття» (В. Бичков).

Естетика початку ХХІ століття: «назад до Баумгартена» чи «вперед від Баумгартена»?

Естетика історії як різновид філософського осмислення історичних студій та історичного процесу.

Розвиток філософсько-естетичного підходу в дослідженні історії. Використання поняття «естетика історії». Наукові студії Адольфа Діроффа, Арсенія Гулиги, Леоніда Столовича, Константина Ісупова, Артема Верле, Павла Симашенкова, Йорна Рюзена, Кевіна М. Модестіно, Алана Манслоу та інших дослідників.

Понятійно-категоріальний апарат естетики історії (поняття «естетичне», «чуття», «відчуття», «почуття», «переживання», «емоція», «уява», «образ», «художня творчість», «прекрасне», «потворне», «піднесене», «героїчне» тощо).

Функції естетики історії: світоглядна, пізнавально-методична та прогностична. Зв'язок естетики історії з іншими науками. Естетика історії та психоісторія. Структура естетики історії. Теоретичні основи та історія естетики історії. Філософсько-естетичне осмислення історичного дослідження. Філософсько-естетичне дослідження історії людства.

Частина II. Творення та сприйняття історичного наративу

Оповідь про минуле. Науковий, науково-популярний та художній різновиди історичного наративу. Співвідношення «логосу» та «естезису», «науковості» та «художності» в описі та аналізі історичних подій.

Історія як наука: сутність та призначення. Чуттєвий досвід та історичні студії. Пошук історичних фактів (вивчення архівів, археологічні розкопки, етнографічні експедиції тощо). Емоційна активність історика. Людські почуття та історична істина. Феномен емпатії. Інтерпретація історичних фактів. Уява як чинник розвитку історичної науки.

Популяризація історичних знань. Науково-популярні праці з історії. Мова історичних досліджень. Естетичне осмислення музейної експозиції.

Художня інтерпретація історичного процесу. Історичний процес та фольклор. Історична художня література (історичні епос, лірика, драма). Історичні сенси у витворах образотворчого мистецтва. Архітектура як «учасник» історії та «оповідач». Музичне «занурення» в історичну атмосферу. Інсценізація історичних творів. Кіномистецтво та

дослідження історії. Проблема сприйняття художньо-історичних творів. Історична правда та художня правда.

Історик та митець: опоненти чи співробітники?

Частина III. Сприйняття та творення історичного процесу

Людина та суспільство як суб'єкти історії. Логіка та естетика учасників історичного процесу. Раціональний чинник історії. Сукупність естетичних чинників історії.

Чуттєва активність та історичні події. Рецепція соціальної дійсності. Чуттєві враження особистості як чинник її світорозуміння та світоставлення. Суспільна чуттєвість та суспільна думка.

Емоційна реакція на історичний процес. Індивідуальна та колективна емоційність. Переживання краси та потворності історичних подій. Піднесене, героїчне та нище в історії людства. Почуття жаху, суму та веселощів в учасників історії.

Людське відчуття плину часу. Проблема уповільнення та пришвидшення історичного процесу. Феномен футуристичного шоку.

Людська уява та історичні реалії. Образ суспільно-резонансної події. Образ історичного діяча. Імагінативний чинник історії.

Історична творчість та художня творчість. Ідеї та почуття суб'єктів історії. Уява, плани, мрії та мрійництво. Творець історичної реальності та митець. Добра та зла геніальність.

Сюжет художнього твору та історичні події: закономірності розвитку. Естетико-історичне прогнозування: проблеми, досягнення, перспективи.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Естетика історії являє собою надзвичайно прикметну й оригінальну галузь історіософського дискурсу, що може суттєво оптимізувати дослідження та прогнозування історичного процесу. У будь-якому випадку ця порівняно маловідома наука є досить своєрідним підходом до осмислення минулого та сьогодення, який заслуговує на увагу вже тільки через те, що пропонує поглянути на історію під цікавим, для багатьох навіть неочікуваним кутом зору. Окрім того, естетика історії вельми акцентовано розглядає феномен художньо-історичної творчості, її найрізноманітніші результати (як-от історичні романи, пісні, думи, шедеври живопису чи кіномистецтва).

Відповідно, навчальний спецкурс із естетики історії цілком доречно ввести до освітньо-професійних програм, які визначають специфіку навчально-виховного процесу в закладах вищої освіти. Зрозуміло, що цей спеціальний курс має бути розроблений для студентів гуманітарних спеціальностей (насамперед для майбутніх істориків, культурологів та філософів). Вивчення «Естетики історії», зокрема, допоможе збагатити ерудицію молодих дослідників-гуманітаріїв, а також зорієнтує їх на

самостійний пошук та теоретичне обґрунтування незвичайних наукових підходів.

Враховуючи специфічний характер спецкурсу з естетики історії, не можна виключати, що, відповідно до існуючих освітніх традицій, усталених педагогічних поглядів, його рекомендуватимуть віднести до низки так званих вибіркових навчальних дисциплін. Такий доволі можливий і в принципі прийнятний стан речей усе ж не вважатимемо доцільним, позаяк цілком імовірно, що незвичайність і маловідомість естетики історії як науки стане причиною відсутності зацікавлення у вивченні відповідного курсу у студентів, які будуть обирати ті чи ті дисципліни. Ця обставина вказує на досить відчутну необхідність включення спецкурсу «Естетика історії» до числа обов'язкових навчальних дисциплін. Водночас вона є додатковим чинником актуалізації подальшого розвитку філософсько-естетичного підходу до осмислення історичної науки та історичного процесу, його популяризації у науковій спільноті та у всьому суспільстві, зокрема, шляхом розширення й удосконалення відповідного спецкурсу. Останній має стверджуватися в освітній системі сьогодення не лише як змістовна та корисна, але й як цікава дисципліна. Все це й постає перспективою майбутніх досліджень, присвячених естетиці історії.

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА КАЗКА ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФСЬКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Стаття присвячена аналізу можливостей використання казки в методичній роботі викладача філософії та культурології. Зокрема, увага приділяється духовній семантиці української народної казки як джерелу етнонаціональних прикладів для пояснення уможлядних сентенцій студентам-гуманітаріям.

Ключові слова: народна казка, методика викладання філософії та культурології, аксіологічна складова виховання.

Для національної вищої школи є органічною пильна увага педагогів-практиків до виховання студентської молоді, і, як наслідок, до постійного вдосконалення всього арсеналу виховних методів, прийомів та засобів.

Сьогодення вищої школи вимагає динамічного та вдумливого оновлення змісту і форм навчально-виховного процесу. Національний чинник відграє партію «першої скрипки» у формуванні небайдужої та духовно багатой нової генерації українців. За допомогою поетапного дешифрування змісту фольклорних джерел, зокрема, українських народних казок можлива новітня актуалізація аксіологічної складової національного виховання сучасної студентської молоді, що є методично евристичним моментом. Українська народна казка є невичерпним джерелом архетипів, які таять у собі код мудрості нашого народу, духовну семантику драматичного історичного шляху українців. Саме тому в світі казкових художніх образів фахівець філософ чи культуролог може віднайти безліч прикладів, які є ментально адаптованими для пояснення складних уможлядних загальнотеоретичних сентенцій студентам-гуманітаріям.

Останнім часом в українській філософії освіти все більшого визнання здобуває етнофункціональна концепція освіти [1], [3], згідно якої прийнятним результатом навчання і виховання є особистість, здатна до чіткої етнонаціональної ідентифікації та виразного позиціонування своєї етнічної самості з метою діалогу культур. Синтез методології української філософії та методики викладання філософських дисциплін чітко проведено в докторській дисертації Т.Троїцької [4] та в кандидатській дисертації О. Прокопової [3], що уможливило заглиблення до обраної теми статті в аспекті співпраці фольклористики і методики викладання філософсько-культурологічних дисциплін.

Коротка історія прямого фольклористичного вивчення казки необхідна для того, щоб трамплінувати у опосередковані взаємодотичні

галузі методичної доцільності у використанні української народної казки в освітянському і виховному процесі, зокрема у ВНЗ України. Казкознавчі студії, корисні для обраної теми, починаються із класичних загальнотеоретичних фундаментальних праць О. Веселовського, який вивчав казковий сюжет як комплекс мотивів і вважав мотив категорією первинною, а сюжет – вторинною. Заповіт Веселовського: «розмежувати питання про мотиви та питання про сюжети», бо мотив є неподільна одиниця, вивчення якої сприятиме скасуванню неточностей у фольклористиці. Важко переоцінити внесок Е. Мелетинського, який дослідив структурні і стадіальні співвиміри трьох великих жанрово-тематичних комплексів усної словесності (міф, казка, епос) та занурився до сюжетної організації фольклорної оповіді і семантичної структури мотиву. У витоків цілісного фольклористичного розуміння казки стояв і В. Пропп, у якого знайдемо концепцію морфологічного аналізу чарівної казки. В роботі «Морфологія казки» закладено початок структурно-типологічного дослідження, а в монографії «Історичне коріння чарівної казки» систематичні висновки про спорідненість казки з тотемічним ритуалом ініціації. Ключовим і перспективним є висновок Проппа стосовно позаісторичності сенсів, закладених у казковий сюжет, змішаності культурних стадій та історичних циклів, переважання архетипових поведінкових моделей.

Українські фольклористи, у свою чергу, теж достатньо приділили уваги вивченню казки: О. Потебня, М. Грушевський, М. Сумцов заклали фундамент, який довибудовували А. Іваницький, М. Пазяк, О. Таланчук, М. Дмитренко, В. Качкан, В. Давидюк, В. Погребенник, В. Сокіл, С. Мишанич, О. Мишанич, М. Новикова, І. Денисюк, Г. Скрипник, П. Будівський, Ю. Бріцина, М. Гримич, В. Івашків, М. Іванків, Т. Голіченко, О. Ницевич, М. Федченко, М. Дяченко та інші.

Естетичний аспект казки вивчали І. Франко, та пізніше, з екстраполяцією марксистської методології на народну творчість, радянський теоретик фольклору В. Гусев у праці «Естетика фольклору», який стверджував, що естетика фольклору – це суб'єкт естетики колективної творчості, який виражає прийняті народними масами, традиційні уявлення про прекрасне і потворне, піднесене й нище, трагічне й комічне.

Помітну спробу пробитися до естетичної сутності народної казки крізь стіну соціологізаторських стереотипів у 80-90-х роках ХХ ст. зробила Л. Дунаєвська [2]. На естетичній функції фольклору вона наголошує у праці «Українська народна казка», для неї естетика: «виявляється у яскравому, динамічному зображенні подій, розважальності, гіперболізації фізичних та духовних якостей персонажів, тому психологічному впливові на слухачів, що викликає у них відчуття співпереживання, тривоги й радості» [2, с. 6].

Долучається до духовно-естетичного модусу буття української казки і сучасний львівський дослідник М. Чорнописький, який

наголошує на понятті «інформаційно-естетичний аспект форм індивідуального самовираження сучасної фольклорної пам'яті». Позиція автора коригується маргінально-націоналістичною інтенцією. «Там, де йдеться про феноменальний витвір духовності етносу, нації, – а таким є народна казка, – там намагання розкрити сутність мистецького явища методом космополітичних універсалій марна» [5]. Він вважає, що для осмислення сутності народної казки як жанру фольклору у світовому казкознавстві ХХ ст. компаративістська, антропологічна, психоаналітична, структуралістська теорії створили тільки каталог художньої фактури творів, тільки передумови для дальшої праці. «Догматичні політичні концепції трактування народного мистецтва, насаджувані у ХХ ст. тоталітарними режимами радянської імперії та націонал-соціалістичної Німеччини, тим більше не дозволили науковцям наблизитися до розв'язання названої проблеми» [6]. Чорнописький є укладачем словника-довідника «Українська фольклористика» – перше довідкове видання про національні скарби усної народної словесності із поясненням фольклористичної, етнографічної, етномузикологічної і культурологічної термінології, довідками про етнографічні регіони, жанри фольклору, українознавчі наукові центри й осередки, визначні видання скарбів українського фольклору.

Інструментарієм філософської антропології та філософії культури досліджуються метафізичні аспекти української казки в докторській дисертації В. Ятченка [6]. Автор показує можливості казки переінтерпретувати крізь призму світоглядної опозиції «людина – Бог» український суспільний та сімейний ідеал. В дисертації проаналізовано фольклорні тексти із репрезентацією українського стихійного філософування та зародження морального знання.

Виникає лакуарна можливість висвітлити цікавий, майже недосліджений бік проблеми: використання результатів фольклористичних та філософсько-культурологічних досліджень для викладання світоглядно позиціонованих предметів у ВНЗ.

Тож завданнями у цій статті постають: виявлення та систематизація конкретного змісту української народної казкової образності і сюжетики і методична транспозиція їх у лекційно-самінарські курси з філософсько-культурологічних дисциплін.

На основі історії питання та сучасного казкознавства, а також вважаючи методологічно продуктивним православне антропологічне вчення про образ Божий в людині зауважимо, що українська народна казка – це універсальний жанр фольклору, який упродовж свого культурного становлення став носієм та ретранслятором таких аксіом, як *істина, софійність, розум, віра, надія, любов, креативність, совістливість*.

Безперечно, в надрах сюжетики української казки не загубилися і такі моральні складові нашої ментальності як *працелюбність, вірність і дружба, вдячність, милосердність, щедрість* (душевна і матеріальна), *краса*

(душевна, внутрішня і фізична, зовнішня), *скромність, лицарська мужність*.

Діаметральну протилежність цих та інших позитивних моральних якостей виразно віддзеркалюють казкові персонажі-антиподи, антагоністи: добротворці і злотворці, які своєю поведінкою, вчинками дають змогу реципієнту чітко й однозначно визначитися зі своїми симпатіями й антипатіями.

Звернімо увагу на те, що діаметрально протилежні і душевно нелегкі для переживання морально-етичні екстремуми казка часто виражає у найлегшій для сприймання забавно-розважальній формі. В українській казці цьому служать «до прикладу» мовлені небиличні початки і кінцівки, подібного змісту повтори за ходом оповіді і майже постійна «приправа» усього добрим гумором. Згадаємо захмелілого вовка-рятівника, який співає на весіллі у таємній Сірковій гостині («Сірко»), хитрість цапа і барана перед вовками, які з переляку втекли від своєї каші («Цап і баран»), щоб побачити не тільки привабливість казкової оповіді, а й душевне урівноваження настрою слухача, добрий заряд для його морально-психологічного підсилення.

Таким чином виглядає методично виправданим використання у якості прикладового мережива української народної казки у ВИШІ. Все мотивне багатство народної казки у викладанні філософсько-культурологічних дисциплін зможе підсилити ефект вчування в сенсі теоретичних дефініцій, які пропонуються студентам.

Філософія як гуманітарний обов'язковий предмет викладається студентам як правило на другому курсі навчання у ВНЗ. Для пояснення онтологічної проблематики викладач може апелювати до змістовної форми казки «Курочка Ряба» і космогонічної казки «Яйце-Райце» – тут присутні і субстанційна проблема, і мотив квінтесенції Всесвіту в малій матеріальній оболонці – мікрокосмі за суттю.

Викладання тем з гносеології та логіки може бути прикрашено непрямыми алюзіями з українських народних казок «Семилітка», «Мудра дівчина», «Розум і щастя».

Очевидною і соковитою проступає антропологічна проблематика в казках «Ох» (мандрівка людини від лежня до легіня через екзистенційні метаморфози) та «Кривенька качечка» (тут відбувається порушення етапів антропогенезу, що призводить до похибки і остаточного зооморфізму героїні).

Навчатися аксіології можливо під впливом цілої низки казкових образів. Соціум, побудований на засадах соборності, здатен зберігти просторову цілісність, як приклад – казка «Рукавичка», де апріорно мале приміщення-рукавичка не рветься від семи співмешканців. Інша аксіологічна проблема піднімається в казці «Котик та Півник»: кривавій помсті немає місця в українській ментальності, а обрано мінімальну міру усмирення зла, тому Кіт легенько б'є лисенят «цок в лобок» та складає їх

в «писану торбу» і до приходу матусі пропонує повисіти на вербі для перевиховання. Українська аксіологія має народну міру милосердя, споріднену з творчістю Ф. М. Достоевського – це дитяча сльоза, як у казці «Кирило Кожум'яка», де тільки малі діти розчулили серце ремісника і спонукали до змєборства.

Під час читання курсу за вибором «естетика» викладач теж сміливо може спиратися на духовний потенціал української народної казки. Наприклад, при викладанні теми «Проблема творчості» доречним є звернення до контекстуального аналізу казки «Колобок». У фабулі рефреном присутня художня діяльність – це пісенька героя-теурга, яка при ближчому погляді виявляється відносним засобом порятунку. Тема «Естетичні категорії» виразно підтримується казкою «Золоті черевички», де головна героїня Ганна-панна є абсолютною красунею, тож прекрасне репрезентоване у бароковому ключі, посилено архетипом дивосаду та антиномією золота і смоли як засобів досягнення соціальної досконалості.

Використання української народної казки виглядає найбільш органічним під час викладання курсу «Історія української культури». При вивченні поняття «традиційна родина» доречним є звернення до казки «Як Іван гуси ділив», де символічно побут переображується у повчальний наратив. Функції всіх членів панської родини герой-простолюдин вдало переніс на частини запеченої гуски. При потребі вдруге розв'язати логічну загадку герой застосовує символіку сакрального числа три і це веде до порозуміння. При поясненні студентам особливостей української родини слід звернути увагу на її схильність до матріархату, а отже фольклорний приклад – сватання Лисички до Пана Коцького – у такому зв'язку виглядає найтипівішим.

При методичному насиченні дисципліни «культурологія» фольклорно-казковими аналогіями, доносячи студентам тему «Сенс культури», можлива апеляція до казки «Три золотокучеряві княжичі». Пропедевтично культура тлумачиться як друга природа, одухотворена людиною. В обраній українській казці культура будується жінкою, представленою несправедливо вигнаною дружиною. Героїня вчиться і віртуозно освоює одомашнення диких тварин, побудову міста, орне землеробство та садівництво. Результат не забариться і з'явиться чудесна яблунька, яка подарує жінці навіть гру на музичному інструменті – органі. Але найголовніше те, що героїня зростає і внутрішньо-культурно – вона вчиться і пробачає своєму чоловіку душевну короткозорість, довірливість наклепу.

Зазначимо головні теоретико-методичні підсумки аналітичного пошуку у царині конвергенції фольклору і рафіновано-раціональних світоглядно забарвлених дисциплін з програми ВНЗ, якими є філософія, культурологія, естетика.

Українська народна казка дозволяє черпати як міфологічні так і релігійні аспекти картини світу, що говорить про її поліадресатність.

Фольклорний і особливо казковий образ є естетико-когнітивним механізмом соціокультурної інтеграції і окремої особистості, і цілого регіону в певний культурний простір.

Етнічність в художньому єстві казки дуже рельєфна, тому світоглядні архетипи традиційної української культури у казці подані аксіоматично, що сприяє справжньому, глибинному, а не формальному патріотичному вихованню.

Все разом взяте дозволяє послідовно впроваджувати християнський освітянський принцип прищеплення духовного через душевне.

Використання сюжетики та семантики народної казки під час викладання філософсько-культурологічних дисциплін дозволить запобігти трансформації національних цінностей у студента. Молодь є транслятором культури у майбутнє, тому апеляція до казкової образності виправдана подальшим її використанням на рівні родинного виховання. Особливо корисним виглядає прищеплення молоді рефлексивності і естетичної потреби через переозначення в очах студента потенціалу казки. При вдалому методичному використанні казки під час викладання філософсько-культурологічних дисциплін молода людина навчиться ставитися до фольклору не як до свого інфантильного минулого, а як до позачасового колодязю мудрості і живого досвіду українського народу. Українська народна казка виступає як універсальний, поліфункціональний та ментально інваріантний засіб національного виховання молоді та, зокрема, гуманітарно зорієнтованого студентства.

Література

1. Бойко С. М. Становлення і розвиток національної самосвідомості українського народу: ціннісний вимір. – Рукопис. Дис. ... канд. філос. наук: 09.00.12 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2005. 204 с.
2. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна проза (легенда, казка). Еволюція епічних традицій. Рукопис. Дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.07 Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 1998. 447 с.
3. Прокопова О. П. Методика вивчення української казки з опорою на розкриття її космогонічного походження. – Рукопис. Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / АПН України; Інститут педагогіки. К., 2007. 181с.
4. Троїцька Т. С. Українська філософська антропологія як теоретико-методологічна основа професійної підготовки педагога. Рукопис. Дис. ... д-ра пед. наук: 09.00.10. К., 2008. 389 с.
5. Українська фольклористика [Текст] : словник-довідник / уклад., заг. ред. М. Чорнописький. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. 448 с.
6. Ятченко В.Ф. Метафізичні виміри української дохристиянської міфології. Рукопис. Дис... д-ра філос. наук: 09.00.04є Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2002. 402 с.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Боровик А. М., Боровик М. А. Історія Чернігівського національного педагогічного університету у біографіях його керівників. Київ: СПД Чалчинська Н. В., 2016. 416 с.
2. Гладуш В. А., Лисенко І. Г. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навч. посіб. / В. А. Гладуш, Г. І. Лисенко. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.
3. Історія української культури (європейський контекст) : навч.-метод. посіб./ укл. М. В. Каранда, В. І. Пуліна. Чернігів: ЧНПУ, 2016. 64 с.
4. Калашнікова Л. М., Жерновникова О. А. Педагогіка вищої школи у схемах і таблицях : навч. посіб. Харків, 2016. 260 с.
5. Каранда М. В. Культурологічна освіта в сучасному українському університеті. *Вісник ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка*. Чернігів: ЧНПУ, 2011. Вип. 95. С. 131–134.
6. Кулик Є. В. Підготовка майбутніх вчителів до дослідницької діяльності : монографія. Київ – Дрогобич: Коло, 2004. 382 с.
7. Лук'янова Л., Лянной Ю., Семенов О., Вовк М. Фахова практика вчителя: національний досвід та європейські цінності : посіб. Київ: Талком, 2023. 237 с.
8. Мащенко С. Т. Любоמודри з «Чернігівських Афін». *Чернігівщина incognita*. Чернігів, 2004. С. 153–160.
9. Мащенко С. Т. Чернігівська духовна семінарія як культурно-освітній осередок в Україні. *Сіверянський літопис*. 2001. № 5. С. 53–67.
10. Методика викладання культурологічних дисциплін : навч.-метод. посіб. для студ. спец 034 Культурологія / укл. А. І. Литвиненко. Полтава, 2020. 200 с.
11. Морзе Н. В. Дистанційна технологія як основа сучасних інформаційних технологій у навчанні. *Нові технології навчання* : наук.-метод. зб. Київ: Наук.-метод. центр, 2000. Вип.30. С. 32–43.
12. Мороз О. Г., Падалка О. С., Юрченко В. І. Викладач вищої школи: психолого-педагогічні основи підготовки : навч. посіб. Київ: НПУ, 2006. 208 с.
13. Музальов О. Культурологія : навч. посіб. Львів, 2012. 185 с.
14. Педагогічна освіта в Україні: теорія і практика : словник / укл. М. П. Вовк, Ю. В. Грищенко, С. О. Соломаха, Н. О. Філіпчук, С. В. Ходаківська. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 328 с.

15. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість : монографія. Харків: «Каравела», 1998. 150 с.
16. Соломаха С. О. Зміст і методичні засади організації фахових практик магістрантів у закладах вищої педагогічної освіти : метод. рекомендації. Київ, 2021. 127 с.
17. Столяр М. Б., Богун М. О. Філософія та культурологія : навч.-метод. посіб. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2018. 88 с.
18. Теоретичні і методичні засади організації практики в закладах вищої освіти : аналітичні матеріали / М. П. Вовк, Ю. В. Грищенко, С. О. Соломаха, Н. О. Філіпчук. Київ, 2022. 278 с.
19. Токмиленко Т. Т. Вища освіта і болонський процес : навч. посіб. Харків: ХНАДУ, 2014. 120 с.
20. Травкіна О. І. Чернігівський колегіум (1700–1786 рр.). Чернігів: Нова хвиля, 2000. 120 с.
21. Три століття гуманітарної та педагогічної освіти в Чернігові: від колегіуму до університету : зб. наук. ст. Чернігів: Сіверянська думка, 2001. 125 с.
22. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 352 с.
23. Чабан Н. І. Використання пізнавальних екскурсій у ході вивчення українського кіномистецтва. *Вісник Житомир. пед. ун-ту*. Житомир: РВВ Житомир. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка, 2004. Вип. 15. С. 35–39.
24. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. 5-те вид., стер. Київ: Знання, 2006. 307 с.
25. Щербина-Яковлева О. Ю. Компетенції та компетентності: оновлення категоріального апарата в інноваційних технологіях вищої освіти. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2017. № 1. С. 151–158.

Додаткова

для виконання самостійних завдань

1. Аніщенко В. О., Маргасова В. Г., Маргасов Д. В. До питання щодо формування конкурентоспроможності вищого навчального закладу. *Матеріали IV студентсько-учнівської конференції «Молодь – Надія Нації» (Освіта, Наука, Культура)*. Чернігів: ЧФ Європейського університету, 2007. С. 3–9.
2. Берегова Г. Філософія освіти: основні методологічні вектори формування світогляду людини майбутнього у вищій школі. *Future Human Image*. 2017. Vol. 8. Рр. 14–29.
3. Боднар Г. В. Впровадження інформаційних технологій (ІТ) у навчальний процес як запорука фахової компетентності. *Актуальні*

проблеми історії, теорії та практики художньої культури: зб. наук. пр. Київ: Міленіум, 2010. Вип. XXV. С. 331–338.

4. Василенко О.В. Зміст ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. Матеріали IV студентсько-учнівської конференції «Молодь – Надія Нації» (Освіта, Наука, Культура). Чернігів: ЧФ Європейського університету, 2007. С. 170–179.

5. Гриценко М. В. Філософський вимір рівного доступу до якісної освіти в Україні. *Культура і Сучасність*. 2010. № 2. С. 46–49.

6. Дзюба О. Студенти з Чернігівщини в європейських університетах XVIII ст. *Чернігівщина incognita*. Чернігів, 2004. С. 79–84.

7. Заблоцька Ю. В. Життєві стратегії сучасного українського студентства: зміст і типологія. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2016. № 2. С. 35–42.

8. Згуровський М. Основні завдання вищої освіти України щодо реалізації принципів Болонського процесу та забезпечення вимог сфери праці. *Вища школа*. 2004. №5-6. С. 54-61.

9. Каранда М. В. Студентський соціальний театр як осередок громадянського суспільства. *Проблеми громадянського поступу українського суспільства: філософсько-правові та соціально-психологічні аспекти* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 21 січня 2015р.). Чернігів: ЧНТУ, 2015. С. 228–232.

10. Каранда М. В. EX LIBRIS. Сучасна українська драматургія для дітей та молоді. Чернігів: ЦНП, 2017. 125 с.

11. Карпова І.Г. Студентське самоврядування у ВНЗ: школа набуття досвіду суспільної діяльності. *Проблеми громадянського поступу українського суспільства: філософсько-правові та соціально-психологічні аспекти*. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 21 січня 2015р.). Чернігів: ЧНТУ, 2015. С. 233–236.

12. Колотило М. О. Проблеми вітчизняної вищої освіти в оптиці досліджень української ментальності. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Філософія»*. Харків: ХНПУ, 2017. Вип. 48. С. 100–113.

13. Кузьменко В. В., Жорова І. Я. Використання інтерактивних методів у процесі професійного навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ - Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002. Ч. 1. С. 444–453.

14. Кулик Є. В. Педагогічна технологія формування готовності студентів до педагогічної дослідницької діяльності. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Херсон: Вид-во ХДУ, 2004. Вип. 37. С. 254–258.

15. Курова В. Проблема відбору та організації матеріалу в курсі світової художньої культури. *Мистецтво у школі*. 2000. № 17. С. 69-71.

16. Легецька Л. О. Проблеми формування громадянськості студентів в контексті їх ціннісних орієнтацій. / *Проблеми громадянського поступу українського суспільства: філософсько-правові та соціально-психологічні*

аспекти. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 21 січня 2015р.). Чернігів: ЧНТУ, 2015. С. 260–265.

17. Михайліченко М. В. Напрями і шляхи оптимізації системи державно-громадського управління якістю університетської освіти в умовах українських реалій. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2017. № 1. С. 46–53.

18. Москаленко С. М. Використання різноманітних технологій у дистанційному навчанні. *Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молод. науковців (Чернігів, 26 березня 2013 р.) Чернігів: ЧНПУ, 2013. С. 59–60.

19. Самійленко Г. Ніжинська вища школа. / Чернігівщина incognita. Чернігів, 2004. С. 182–189.

20. Студентський історично-педагогічний альманах. Вип. 2. Історія університетської освіти: виникнення, становлення, розвиток : зб. наук. праць молод. дослідників / за ред. О. Є. Антонової, В. В. Павленко. Житомир: ЖДУ імені І. Франка, 2013. 308 с.

21. Студьонова Л. В. Ось де, люди, наша слава. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2004. 172 с.

22. Травкіна О. І. Меценати Чернігівського колегіуму./ Чернігівщина incognita. Чернігів, 2004. С. 73–79.

23. Третяк О. С. Моделювання педагогічної системи підготовки майбутніх учителів на засадах філософії вищої освіти. *Релігія. Філософія. Культура*: Матеріали міждисципл. всеукр. наук.-теор. конф. (Чернігів, 29 жовтня 2015 р.). Чернігів, ЧНПУ, 2016. С. 81–183.

24. Щербина-Яковлева О. Ю. Компетенції та компетентності: оновлення категоріального апарата в інноваційних технологіях вищої освіти. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2017. № 1. С. 151–158.

25. Янченко Ю. О. Формування пізнавальної активності учнів з урахуванням стилю педагогічного спілкування вчителя. *Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молод. науковців (Чернігів, 26 березня 2013 р.) Чернігів: ЧНПУ, 2013. С. 46.

Інтернет ресурси:

Національний Темпус-офіс в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tempus.org.ua/uk/vyshha-osvita-ta-bolonskyj-proces.html>.

Офіційний сайт ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unesco.org/>.

Офіційний сайт Міністерства освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>.

Шевчук Г.Й. Студентоцентроване навчання в умовах сучасних освітніх викликів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/63/part_2/26.pdf

textbooks.net.ua/content/section/44/50/

lib.iitta.gov.ua/4990/1/Музальов13-30-1.pdf

https://pidruchniki.com/.../zarodzhennya_rozvitok_vischoyi_shkoli_ukrayini

194.44.152.155/elib/local/2764.pdf

<https://studfiles.net/preview/5352986/>

eprints.zu.edu.ua/12524/1/Випуск%202.pdf

https://stud.com.ua/72460/pedagogika/sistemi_vischoyi_osviti_providnih_krayinah_svit

https://stud.com.ua/62359/pedagogika/vischa_osvita

distance.dnu.dp.ua/ukr/nmmateriali/documents/pedagogikavsh.pdf

https://library.udpu.edu.ua/library_files/412096.pdf

dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1086/3/Калашнікова%20Л...

www.univ.kiev.ua

npu.edu.ua

<https://www.ukma.edu.ua>

www.univer.kharkov.ua

www.dnu.dp.ua

www.lnu.edu.ua

<https://www.stu.cn.ua>

chnpu.edu.ua/

Навчально-методичне видання

**К.М. Богун, М.О. Богун, М.В. Каранда,
О.С. Колесник, М.Б. Столяр, А.В. Царенок**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ
ВИРОБНИЧОЇ (АСИСТЕНТСЬКОЇ)
ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ МАГІСТРАНТІВ**

*спеціальність: 034 Культурологія
галузь знань 03 Гуманітарні науки*

Технічний редактор	О. Клімова
Комп'ютерна верстка та макетування	О. Клімова
Комп'ютерний набір	М. Каранда

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія KB № 23743-13583 ПР від 06.02.2019 р.*

Підписано до друку 11.11.2024 р. Формат 60x84 1/16.
Ум. друк. арк. 3,95. Обл.-вид. арк. 3,52. Зам. № 032.
Редакційно-видавничий відділ НУЧК імені Т. Г. Шевченка,
14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53,
тел. 941-102
nuchk.tipograf@gmail.com

